

oktober 2016

Advies- rapport

Commissie Verkenning
Herziening Gedragscode
Wetenschapsbeoefening

Commissieleden

Prof. dr. Keimpe Algra (voorzitter)
Prof. dr. Roberta D'Alessandro
Prof. mr. Antoine (Ton) Hol
Prof. dr. Huub Dijkstra
Prof. dr. Lex Bouter
Prof. dr. mr. Catrien Bijleveld
Prof. dr. Jenny Dankelman
Prof. dr. Paul Smits
Prof. mr. Jan Struik
Prof. dr. Peter Werkhoven

Drs. Erik van de Linde, adviseur van de commissie

Ondersteuning van de commissie door:

Drs. Kim Huijpen (secretaris)
Rianne Kouwenaar, MA
Guillaume Honsbeek

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Werkwijze	9
3. De huidige gedragscode in internationaal perspectief	10
3.1. Evaluatie van de huidige VSNU gedragscode	10
3.2. De verhouding van de Nederlandse Gedragscode tot internationale codes	14
4. De context waarin de gedragscode moet functioneren	19
4.1. Bruikbaarheid van de gedragscode in het onderwijs	19
4.2. Wenselijkheid van toepasbaarheid van de gedragscode op toegepast, praktijkgericht of privaat onderzoek	20
5. Specifieke vragen	23
5.1. Definitie van plagiaat	23
5.2. Wenselijkheid van tekst over sancties bij schendingen van wetenschappelijke integriteit	24
6. Conclusies en aanbevelingen	26
Bijlage 1: Korte beschrijving van een aantal buitenlandse codes	28
Bijlage 2: Literatuurlijst	32
Bijlage 3: Vertegenwoordigers Hogescholen en Toegepast Onderzoek Organisaties	35
Bijlage 4: Terms of Reference Adviescommissie	36
Bijlage 5: De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening 2004 (2014)	41

1. Inleiding

1.1. Sinds het verschijnen van de eerste versie van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening in 2004 is ruim een decennium verstreken. In deze periode is er in Nederland veel aandacht geweest voor integere wetenschapsbeoefening en het grote belang daarvan voor de kwaliteit van de kennisontwikkeling en het vertrouwen in wetenschap, en voor de mogelijkheden om schendingen van die integriteit te voorkomen.¹ Een aantal beleidsadviezen, van onder meer de KNAW, die deze kwesties adresseren hebben in de loop der jaren aanleiding gegeven voor kleine aanpassingen in de tekst van de gedragscode. Er is echter alle reden om de code als geheel systematisch tegen het licht te houden, mede gezien het feit dat ook internationaal het denken over de aard en functie van gedragscodes voor wetenschappers niet heeft stilgestaan.²

In dit rapport wordt een evaluatie gegeven van de inhoud, structuur en samenhang van de huidige gedragscode en worden aanbevelingen gedaan, mede tegen de achtergrond van internationale ontwikkelingen en best practices op het gebied van gedragscodes, om een nieuwe code op te stellen met een herziene en verbeterde opzet. In dit inleidende hoofdstuk worden enkele preliminaire overwegingen gepresenteerd die betrekking hebben op het belang van een gedragscode voor de praktijk van wetenschappelijk onderzoek (1.2) en op de gewenste status (1.3) en reikwijdte (1.4) van zo'n code.

1.2 Het doel van wetenschappelijk onderzoek is een theoretisch en praktisch systeem tot stand te brengen waarmee de werkelijkheid, of het nadenken over de werkelijkheid kan worden geordend en begrepen. De wetenschap volgt daarbij methoden waarbij gebruik wordt gemaakt van waarneming, experiment, analyse, argumentatie en interpretatie, een en ander doorgaans in gecombineerde vorm.³ De in het systeem vervatte kennis is voorlopig, in die zin dat zij steeds weer op de proef moet worden gesteld en binnen het wetenschappelijk forum zal worden bediscussieerd. Daartoe is noodzakelijk dat de toepassing van methoden in de vorm van het verzamelen, bewerken en presenteren van gegevens gebeurt met inachtneming van binnen de verschillende vakgebieden geaccepteerde standaarden, waardoor de validiteit van het onderzoek wordt geoptimaliseerd en andere onderzoekers er op kunnen voortbouwen. Daarbij is het tevens van belang dat op transparante wijze rekenschap wordt gegeven van de relevante aspecten van het proces van onderzoek, de uitkomsten en de interpretatie. Wetenschappers moeten elkaars analyses en interpretaties kunnen bediscussiëren, en daarom moeten ze elkaars methoden, gegevens en teksten kunnen vertrouwen.⁴ Een onjuiste of onvolledige voorstelling van zaken over de toegepaste methoden, over de manier waarop die zijn gehanteerd, over de resultaten die zijn verkregen, over de gegevens die zijn gebruikt, over het auteurschap van publicaties, over de oorsprong van ideeën of de geraadpleegde literatuur, over de invloed die door opdrachtgevers is uitgeoefend, en over andere dan wetenschappelijke belangen die mogelijk van invloed kunnen zijn op het verloop en de conclusies van het onderzoek, brengt schade toe aan dit vertrouwen, en bedreigt de wetenschapsontwikkeling. Niet alleen vertrouwen

¹ Zie KNAW, NWO, VSNU (2001). *Notitie wetenschappelijke integriteit*. KNAW (2005) *Wetenschappelijk onderzoek: Dilemma's en verleidingen*. KNAW. (2005). *Wetenschap op bestelling. Over de omgang tussen wetenschappelijk onderzoekers en hun opdrachtgevers*; KNAW. (2012). *Zorgvuldig en integer omgaan met wetenschappelijke onderzoeksgegevens*; KNAW. (2013). *Vertrouwen in wetenschap*; KNAW. (2014). *Correct citeren*.

² Zie bijvoorbeeld de *Singapore Statement on Research Integrity* (2010), de *Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaborations* (2013), de *Best practices for Ensuring Scientific Integrity and Preventing Misconduct* van het OECD Global Science Forum (2007), en de *The European Code of Conduct for Research Integrity* van ALLEA en de European Science Foundation (2011). Een beknopte beschrijving van deze documenten en enkele nationale gedragscodes is te vinden in Bijlage 1.

³ Geïnspireerd door de ALLEA-code, aanhef § 2.1.2. De commissie is van mening dat hier een bredere en meer realistische karakterisering gegeven wordt van het fenomeen wetenschap dan in de huidige Gedragscode, die de essentie van wetenschap lijkt te identificeren als 'waarheidsvinding' (zie hoofdstuk 1, punt 1.1 van de code). De commissie adviseert dan ook in een herziene versie van de code van een dergelijke, meer inclusieve en brede, conceptie van wetenschap uit te gaan.

⁴ Zie J.H. Koeman e.a. (red.), *Wetenschappelijk onderzoek: dilemma's en verleidingen*, KNAW, Amsterdam 2005, p. 19.

tussen wetenschappers onderling, ook publiek vertrouwen in de werking van de wetenschap als systeem is van groot belang in onze moderne kennissamenleving, waarin immers de rol van de wetenschap nauwelijks overschat kan worden. Wetenschappelijke integriteit is daarom van groot belang, en een gedragscode is één van de beschikbare instrumenten om wetenschappelijke integriteit in de praktijk te borgen, het onder de aandacht te brengen van studenten, promovendi en onderzoekers, en om het belang van wetenschappelijke integriteit publiekelijk te onderstrepen.

1.3 Hoeveel explicitering en detaillering is in een gedragscode wetenschapsbeoefening mogelijk en wenselijk? Een belangrijke kwestie bij de explicitering van de normen van wetenschappelijke integriteit betreft de rechtszekerheid. De behoefte aan rechtszekerheid betreft in de eerste plaats de individuele wetenschappers. Hoe weten zij wat wel en niet toelaatbaar is? Het belang van rechtszekerheid speelt echter ook aan de kant van de beoordelaars van klachten. Op welke normen kunnen zij zich beroepen om te bepalen of al dan niet sprake is van niet-integer handelen? Gedragscodes, ook van wetenschappelijke integriteit, bevatten over het algemeen een overzicht van de belangrijkste principes en de in globale termen geformuleerde normen die daaruit voortvloeien. Het voordeel van dergelijke globale normen is dat men snel een overzicht heeft van het kader waaraan wordt getoetst. Het nadeel is dat men in concrete gevallen niet zonder meer houvast heeft bij de vraag of bepaalde handelingen nu wel of niet in strijd zijn met de wetenschappelijke integriteit. De analogie met het verschil in het juridische domein, tussen de aard van twee verschillende rechtsculturen, *civil law* en *common law*, kan helpen om een visie te ontwikkelen op de verhouding tussen meer algemeen geformuleerde en meer specifieke gedragsregels in een nieuw te ontwerpen gedragscode.⁵

In systemen van *civil law* staat de wet centraal: zo precies mogelijk uitgewerkte regelgeving, die op een geordende wijze bijeengebracht is en kenbaar is voor de burger. Niettemin, hoe precies regels (wetten) ook zijn geformuleerd, in de praktijk zijn er altijd weer gevallen waarbij het de vraag is of ze onder een betreffende regel vallen. In *common law* staat het individuele geval centraal. Het is aan de rechter om een voor het betreffende geval redelijke oplossing te bedenken. De rechter is gebonden aan eerdere uitspraken, maar kan bij afwijkende omstandigheden of feiten anders beslissen. Op basis van zulke beslissingen worden regels geformuleerd. In vergelijking met *civil law* worden regels dus niet van begin af aan *top down* toegepast, maar geleidelijk *bottom up* gecreëerd.

Als we deze verschillende rechtssystemen vertalen naar het niet-juridische domein van de gedragscode, kunnen we stellen dat volgens het *civil law* model in een code van tevoren moet worden voorzien wat allemaal op het pad van de onderzoekers en beoordelaars (bijvoorbeeld in een commissie wetenschappelijke integriteit, CWI) kan komen. Het vraagt om een op alle onderdelen 'dichtgetimmerde' regelgeving. Het *common law* model geeft daarentegen in het begin niet steeds houvast voor het handelen, maar biedt wel de mogelijkheid op flexibele wijze recht te doen aan de omstandigheden van het geval. Met een gedragscode kan dan een basis gevormd worden voor verdere normontwikkeling.

De commissie sluit zich aan bij deze laatste benadering en constateert dat de Nederlandse gedragscode wetenschapsbeoefening dus ten minste ten dele een code kan zijn met een aantal algemene, open normen. De meer precieze invulling van deze normen ontstaat in de loop van de tijd, bijvoorbeeld op basis van uitspraken van commissies wetenschappelijke integriteit en het Landelijk Orgaan Wetenschappelijk Integriteit (LOWI). Als casussen openbaar zijn en helder geordend worden, kunnen op basis van deze casuïstiek in de loop der tijd jurisprudentie en regels worden geformuleerd. De commissie constateert wel dat dit op dit moment vaak nog niet goed mogelijk is, bijvoorbeeld doordat de context van een casus en de overwegingen van de CWI op de website van de VSNU (vooral vóór 2014) vaak maar zeer summier beschreven zijn.

⁵ Over *civil law* versus *common law*, zie bijvoorbeeld Carozza, P. G., Glendon, M. A., & Wallace Gordon, M. (1999). *Comparative Legal Traditions in a Nutshell*. St. Paul, Minn: West Group; Glenn, H. P. (2014). *Legal traditions of the world: Sustainable diversity in law*. Oxford University Press (UK).

De besturen van de VSNU, KNAW, NWO en mogelijk ook de TO2-federatie en de Vereniging Hogescholen zouden een goede en in voldoende mate gestandaardiseerde verslaglegging moeten borgen. Voor het slagen van deze benadering is het bovendien wenselijk dat op landelijk niveau regulier overleg tussen zowel voorzitters van als secretarissen van CWI's, zoals dat onlangs is geïnitieerd door het Netherlands Research Integrity Network (www.nrin.nl), wordt voortgezet.

Verder kan een deel van de nadere invulling van de normen in de code worden geleverd vanuit voortgaande gedachtenvorming in gespecialiseerde rapporten over specifieke normen (een voorbeeld dat in het huidige advies een rol speelt is het KNAW Briefadvies *Correct Citeren* uit 2014). Bij deze werkwijze is het denkbaar dat delen van de code gedetailleerder zijn dan andere, en is het hoe dan ook wenselijk dat periodiek gekeken wordt of de code nog up-to-date is en alle specifieke normen die inmiddels zijn ontwikkeld erin zijn opgenomen. De voorstellen voor herziening die in het voorliggende advies worden gedaan dienen gezien te worden als stappen om tot zo'n dynamische code te komen, eerder dan als pogingen om de contouren van de code voor eens en altijd vast te leggen.

1.4 Een verdere preliminaire overweging betreft de reikwijdte van de code. Dit is een kwestie met verschillende aspecten. Om te beginnen bestaat er geen vanzelfsprekende overeenstemming over de vraag wat precies wel en niet valt onder wetenschappelijke integriteit.⁶ Een wetenschapper wordt geacht zijn of haar werk correct (volgens de regelen der kunst) en integer uit te voeren, maar waar ligt de grens tussen een fout (een verkeerde meting of redenering) en niet-integer handelen? Vaak wordt er in de literatuur, in codes en in de praktijk van commissies voor wetenschappelijke integriteit vanuit gegaan dat onzorgvuldig handelen zonder opzet niet geldt als een schending van wetenschappelijke integriteit,⁷ ook al valt dit doorgaans wel te karakteriseren als onzorgvuldige wetenschapsbeoefening: slordige wetenschap (*sloppy science*) of twijfelachtige onderzoekspraktijken (*questionable research practices*). Er is echter ook een ander perspectief mogelijk, dat de laatste jaren meer aanhang lijkt te winnen. De gedachtegang is dan dat zowel slordigheden als vormen van opzettelijke wetenschappelijke fraude de kwaliteit van en het vertrouwen in de wetenschap schaden en uit dien hoofde beide moeten gelden als schendingen van wetenschappelijke integriteit. Daarmee vervalt bovenstaand aangeduide verschil tussen 'correct' en 'integer' - zij het dat sprake is van schendingen in verschillende gradaties en met een verschillende mate van laakbaarheid en sanctioneerbaarheid. De commissie kiest echter voor een pragmatische benadering en adviseert in de nieuwe code aan te sluiten bij de internationaal gegroeide praktijk die een verschil maakt tussen integriteitsschendingen (*research misconduct*) enerzijds en twijfelachtige onderzoekspraktijken (*questionable research practices*) of slordige wetenschap (*sloppy science*) anderzijds.

Daarnaast zijn er vormen van niet-integer handelen die met wetenschappelijk onderzoek verbonden zijn, maar die niet vanzelfsprekend gelden als een inbreuk op *wetenschappelijke* integriteit. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan het niet correct informeren of behandelen van proefpersonen. Dit hoeft op zich de loop en betrouwbaarheid van het onderzoeksproces niet te schaden en is dus, in die, strikte, zin niet per se een schending van *wetenschappelijke* integriteit.⁸ Niettemin is het internationaal gebruikelijk *due care* tegenover proefpersonen of

⁶ De commissie hanteert het begrip 'wetenschappelijke integriteit' gelet op haar taak aanbevelingen te doen over een nieuwe Nederlandse gedragscode wetenschapsbeoefening. Internationaal is de term '*research integrity*' gebruikelijk. Het valt te overwegen om de nieuwe code een vergelijkbare Nederlandse titel te geven, dus bijvoorbeeld 'Nederlandse gedragscode onderzoeksintegriteit'. Deze vlag dekt de lading beter, ook gelet op toekomstig gebruik van de code door andere onderzoekinstellingen dan universiteiten, bijvoorbeeld hogescholen.

⁷ Zie bijvoorbeeld LOWI advies 2014, nr. 06.

⁸ De omgang met proefdieren, patiënten en proefpersonen is dan ook ten dele elders beregeld. In 2014 is de Wet op de Dierproeven herzien. Voor medisch onderzoek geldt de Wet Medisch-Wetenschappelijk Onderzoek, WMO. Voor andere vakgebieden worden in toenemende mate aparte codes voor deze problematiek opgesteld, zoals recent de *Code of Ethics and Behavioral Science Involving Human Participants*, opgesteld onder auspiciën van de gezamenlijke decanen Sociale Wetenschappen (verenigd in het Disciplineoverleg Sociale Wetenschappen).

proefdieren ook in codes voor wetenschappelijke integriteit op te nemen (het wordt bijvoorbeeld apart als principe genoemd in de *European Code of Conduct for Research Integrity* van ALLEA en de European Science Foundation). Vanuit de gedachte dat het voorliggende advies gaat over een gedragscode voor de praktijk van wetenschappelijk onderzoek acht de commissie een theoretische verhandeling over de reikwijdte van het begrip 'wetenschappelijke integriteit' minder urgent, en kiest ze ervoor ook op dit punt aan te sluiten bij de ontstane praktijk en te adviseren zorgvuldigheid jegens proefpersonen, andere betrokkenen en proefdieren wel in de nieuwe code op te nemen (zie het in hoofdstuk 2 gestelde over het principe 'zorgvuldigheid'). Dit kan echter in de vorm van een korte tekst, met een verwijzing naar andere relevante codes en wet- en regelgeving.

In het algemeen beveelt de commissie aan om in de nieuwe code, bijvoorbeeld als appendix, een overzicht (met korte omschrijvingen) op te nemen van relevante 'belendende' regelgeving: wetgeving zoals de Wet Medisch-Wetenschappelijk Onderzoek met Mensen, de Wet op de Dierproeven en de Wet Bescherming Persoonsgegevens, maar ook regelgeving op basis van zelfregulatie zoals het Landelijk Model Klachtenregeling en de Sectorale regeling nevenwerkzaamheden van de VSNU. Daarnaast beveelt de commissie aan om in de preambule van de code aan te geven dat er grenzen zijn aan wat in een gedragscode geregeld kan worden. Niet alle vragen die in discussies over wetenschappelijke integriteit opkomen, laten zich in eenduidige regels of normen vatten.⁹ Van de code mag worden verwacht dat hij een kader biedt op hoofdlijnen, niet dat hij elke kwestie kan beslechten.

1.5. De opzet van dit adviesrapport is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt een korte schets gegeven van de werkwijze van de commissie. Hoofdstuk 3, de kern van het rapport, geeft aan de hand van een evaluatie van de huidige gedragscode en aan de hand van een aantal *best practices* in het buitenland aan hoe een herziening van de huidige gedragscode op hoofdlijnen gestalte zou kunnen krijgen. Hoofdstuk 4 richt zich op de contexten waarbinnen een vernieuwde gedragscode zou moeten functioneren. Hoofdstuk 5 beantwoordt een aantal specifieke additionele vragen die aan de commissie zijn voorgelegd (over de definitie van plagiaat; de wenselijkheid van het opnemen van sancties; de wenselijkheid van het in behandeling nemen van anonieme klachten). Het concluderende hoofdstuk 6 formuleert de aanbevelingen van de commissie.

De commissie hecht eraan te benadrukken dat zij zich in het algemeen strikt gehouden heeft aan de taakopdracht en de specifieke vragen die haar zijn voorgelegd in de door VSNU, KNAW, NWO en NFU gezamenlijk geformuleerde *Terms of Reference* (zie bijlage 2), met als belangrijkste aandachtspunten: (i) de verhouding van de Nederlandse code tot internationale codes; (ii) een analyse van de aard van de huidige gedragscode; (iii) de identificatie van de belangrijkste principes van behoorlijke wetenschapsbeoefening; (iv) de wenselijkheid om de code ook van toepassing te laten zijn op toegepast of privaat onderzoek; (v) de bruikbaarheid van de code in het onderwijs; en (vi) de gewenste vorm en structuur van een nieuwe gedragscode.

Dat betekent dat zij zich voornamelijk heeft gericht op aanbevelingen voor het opstellen van een nieuwe gedragscode en dat allerlei andere aspecten van wetenschappelijke integriteit in den brede in dit rapport niet geadresseerd worden. Evenmin gaat het rapport uitgebreid in op de wijze waarop binnen instellingen met schendingen van de code zou moeten worden omgegaan, vooralsnog ingekaderd door de bepalingen van het Landelijk Model Klachtenregelingen Wetenschappelijke Integriteit van de VSNU, of op dat Landelijk Model zelf.¹⁰

⁹ Bijvoorbeeld: een vraag die met een zekere regelmaat terugkeert in klachtenprocedures rond wetenschappelijke integriteit is de vraag of bepaald onderzoek nog als 'wetenschappelijk' mag gelden. Het moge duidelijk zijn dat deze kwestie zich niet in een code laat regelen.

¹⁰ Wel wil de commissie op deze plaats uitspreken dat het wenselijk is dat men ook buiten de universitaire wereld per sector of groep verbonden instellingen zo'n model heeft, en dat het zinnig is om na herziening van de gedragscode ook het Landelijk Model van de VSNU nog eens te toetsen op compatibiliteit met die nieuwe code en op bruikbaarheid.

2. Werkwijze

De adviescommissie had een beperkte en helder gespecificeerde opdracht, vastgelegd in de *Terms of Reference* (zie bijlage 2).

De commissie heeft in 2015 en 2016 in totaal zes keer vergaderd en heeft zich gebogen over internationale gedragscodes, eerdere KNAW-adviezen en een beperkte selectie van de internationale literatuur. Ook heeft de commissie casuïstiek bestudeerd op het gebied van wetenschappelijke integriteit zoals deze gepubliceerd is op de websites van de VSNU en het LOWI. Daarnaast heeft de commissie met diverse personen en organisaties gesprekken gevoerd: met universitaire vertrouwenspersonen, voorzitters van commissies wetenschappelijke integriteit, de voorzitter van het LOWI en de Commissie Technologie en Innovatie van VNO-NCW.

Bovendien heeft de commissie een focusgroep georganiseerd met vertegenwoordigers en integriteitsexperts van Hogescholen en Toegepast Onderzoek Organisaties (TO2-instellingen).¹¹ In bijlage 4 zijn de namen weergegeven van de personen die daarbij zijn betrokken. Ten slotte ontving de commissie Dr. Maura Hiney, Head of Research Policy and Evaluation van de Health Research Board uit Ierland¹² en prof. dr. Lise Wogensen Bach, MD, DMSci, vice-decaan Health, Aarhus University uit Denemarken. Zij hebben een presentatie gegeven over hoe respectievelijk de nieuwe Ierse en Deense gedragscodes tot stand zijn gekomen en hoe deze in de praktijk gebruikt en geïnterpreteerd worden. Al deze gesprekken verliepen in een open sfeer en werden door de commissie als nuttig en inspirerend ervaren. Een meer uitgebreide verantwoording, inclusief de *Terms of Reference* van de commissie en literatuurlijst, is te vinden in bijlage 2.

¹¹ Deltares, ECN, MARIN, NLR, TNO, WUR/DLO

¹² Hiney is ook voorzitter van de werkgroep wetenschappelijke integriteit van Science Europe en Voorzitter van de commissie die de *European Code of Conduct for Research Integrity* (van ALLEA en de European Science Foundation) zal herzien.

3. De huidige gedragscode in internationaal perspectief

3.1. Evaluatie van de huidige VSNU gedragscode

De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening werd in 2004 ontworpen door een commissie ingesteld door de VSNU, en trad per 1 januari 2005 in werking, onder auspiciën van VSNU, KNAW en NWO.

De code presenteert zich nadrukkelijk als een beschrijving van *gewenst* gedrag aan de hand van een aantal 'principes' (de term die de code gebruikt) die de vorm hebben van deugden (eigenschappen van 'de goede onderzoeker').¹³ De uitwerkingen die van deze principes gegeven worden, specificeren hun toepassing in een aantal verschillende contexten, doorgaans in de vorm van vrij globale gedragsnormen (bijvoorbeeld 1.1: 'De wetenschapsbeoefenaar [...] zal dus niet liegen over zijn bevindingen of over daaraan verbonden onzekerheden'; 1.2: 'Iedere wetenschapper toont respect voor mensen en dieren die betrokken zijn bij wetenschappelijk onderzoek'.)

Schendingen van de wetenschappelijke integriteit worden niet apart en niet systematisch beschreven (al verwijst punt 6 van de preambule per abuis nog naar aparte secties over schendingen en over het preventiebeleid van universiteiten, die kennelijk in een eerdere versie waren opgenomen, maar nu zijn geschrapt), maar enkele vormen van schending zijn terug te vinden als specifieke gedragsnormen (in de vorm van verbodsbepalingen) in de uitwerkingen van de principes.

Sanctieregels of klachtenprocedures worden niet behandeld: de opstelling daarvan wordt kennelijk overgelaten aan de universiteiten en aan het LOWI, dat in 2003, eveneens onder auspiciën van VSNU, KNAW en NWO is opgericht en sindsdien onafhankelijk opereert. Institutionele verantwoordelijkheden worden voor het overige slechts zeer beperkt geadresseerd (eigenlijk alleen in de preambule en onder het principe 'onpartijdigheid' als punt 4.8).

In het eerste deel van dit hoofdstuk (§3.1) wordt een globale analyse gegeven van de algehele *opzet* van de code in zijn huidige vorm, van de aard en afbakening van de gehanteerde principes, van de uitwerkingen van deze principes, van de manier waarop in de code onderwijs en onderzoek verweven zijn en van de plaats die institutionele verantwoordelijkheden in de code innemen. In het tweede deel van dit hoofdstuk (§3.2) wordt de Nederlandse gedragscode gezien in vergelijking met de internationale praktijk.

Opzet van de code

De globale opzet van de code, als een voornamelijk aspirationele, is bij nadere beschouwing te eenzijdig om in alle relevante contexten bruikbaar te zijn. De keuze voor een benadering vanuit principes in de vorm van deugden is op zich goed te verdedigen. Een deugdenethiek is normaliter ingebed in een teleologische (doel-georiënteerde) context.¹⁴ Zij biedt daarmee een goede basis voor een normatieve behandeling van professionele rollen en praktijken, ook van die van de wetenschapper. Wetenschap als praktijk heeft immers een eigen aard en eigen doelstellingen, die deze praktijk onderscheiden van andere menselijke activiteiten, en die het zinnig maken om vast te stellen hoe, dat wil zeggen met welke attitude, een wetenschapper zich *qua* wetenschapper dient op te stellen. Deugden articuleren deze attitude.¹⁵

De meeste belangrijke internationale codes kiezen deze benadering ook (of althans ten dele; zie onder, §3.2). Het is een benadering die 'de goede wetenschapper' als voorbeeld stelt en die

¹³ 'Principes' zijn leidende beginselen, geen concrete regels (verbods- of gebodsbepalingen). Internationale codes gebruiken in plaats van de term 'principes' (principles) ook wel de term (leidende) 'waarden' (values). In die codes hebben deze leidende principes of waarden doorgaans de vorm van deugden (eigenschappen van 'de goede onderzoeker').

¹⁴ Zo zijn Aristotelische deugden in brede zin verbonden met het streven naar een goed of gelukkig leven, deugden in een meer specifieke context, zoals de medische ethiek, zijn verbonden aan de doelstellingen van een specifieke *praxis*.

¹⁵ In de woorden van de bekende deugd-ethicus Alasdair MacIntyre (*After Virtue*, London 1981, 178): "A virtue is an acquired human quality the possession and exercise of which tends to enable us to achieve those goods which are internal to practices and the lack of which effectively prevents us from achieving any such goods".

daarmee bij uitstek geschikt is om een vormend kader te bieden in een primair educatieve context. In lijn hiermee wordt onder punt 7 van de preambule van de huidige code gerefereerd aan de plicht van wetenschapsbeoefenaren om zich niet alleen de code eigen te maken maar ook te zorgen voor discussies die bewustwording stimuleren van wat wordt verstaan onder goed wetenschappelijk onderwijs en onderzoek.

De code verplicht de wetenschapsbeoefenaren en de universiteiten echter ook tot naleving, inclusief (in het geval van de universiteiten) het opstellen van reglementen voor de behandeling van klachten over schendingen van de wetenschappelijke integriteit (preambule, punt 8). Dat impliceert dat de code ook de ambitie heeft om regulerend te zijn en om een basis te vormen voor het vaststellen van integriteitsschendingen. Of de code deze ambitie waarmaakt valt te betwijfelen. Zo wijst Kees Schuyt in zijn boek *Tussen Fout en Fraude* (2014) er op dat in de VSNU-code 'een heldere en eenduidige normstelling die andere gedragscodes kenmerkt ontbreekt', en dat de bekende 'hoofdzonden' FFP (*fabrication, falsification, plagiarism*) slechts met moeite erin te herkennen zijn.¹⁶ Nergens in de code vindt men een lijst van zelfs maar de belangrijkste schendingen, iets wat men elders in codes doorgaans wel aantreft.¹⁷ Wellicht hebben de opstellers van de code hier bewust van afgezien, omdat ze voor de behandeling van klachten verwijzen naar het Landelijk Model Klachtenregeling Wetenschappelijke Integriteit, dat in een bijlage wel een overzicht geeft van de belangrijkste schendingen. Het lijkt niettemin wenselijk om ook binnen de code de balans tussen het aspirationele (het schetsen van deugden als leidende principes) en het meer strikt normatieve aspect (het bieden van concrete gedragsnormen) in het voordeel van het laatste te redresseren, zodat de code bruikbaar wordt als kader in contexten waar klachten en vermeende schendingen moeten worden beoordeeld. Dat betekent (i) dat globale principes en de specifieke normen helder gescheiden moeten worden (ook al verdient het aanbeveling hun samenhang te tonen) en (ii) dat normen en schendingen van die normen maximaal helder moeten worden gedefinieerd.¹⁸ De commissie is verder van mening dat, in aansluiting bij de internationale praktijk (zie inleiding; zie ook hieronder, §3.2) en met het oog op de nuance en de bruikbaarheid, het wenselijk is (iii) dat een onderscheid wordt gemaakt tussen duidelijke schendingen (de 'klassieke' trits FFP: *fabrication, falsification, plagiarism* – in de weergave van het Landelijk Model Klachtenregeling: fingeren, falsificeren en plagiëren) en de kleinere misstappen van 'slordige wetenschap' (*sloppy science*) of 'twijfelachtige onderzoekspraktijken' (*questionable research practices*), overigens onder erkenning van het feit dat er geen sprake is een 'zwart-wit onderscheid', maar veeleer van een continuüm met grijs tinten.

Structuur van de code

De structuur van de huidige gedragscode is volgens de commissie eveneens voor verbetering vatbaar, met name waar het gaat om de onderlinge afbakening en articulatie van de leidende principes:

- De principes 'eerlijkheid' en 'zorgvuldigheid' zijn ten onrechte samengenomen in sectie 1.¹⁹ Die koppeling komt de helderheid en articulatie van de code niet ten goede. Het is beter om principes die zo weinig overlap vertonen apart te benoemen. Zorgvuldigheid heeft vooral betrekking op wat in het Engels 'due care' heet, de zorg en de aandacht waarmee de

¹⁶ Schuyt, K. (2014). *Tussen fout en fraude: integriteit en oneerlijk gedrag in wetenschappelijk onderzoek*. Leiden University Press (pp. 51-52). De voorbeelden die Schuyt geeft zijn overigens ontleend aan de voorlaatste versie van de code (uit 2012) en daarmee ten dele achterhaald. Zijn algemene punt van kritiek houdt echter stand.

¹⁷ Schuyt (2014) pp. 46-47. geeft zelf als voorbeeld het *Protocol. Ethiek voor wetenschappelijk onderzoeken en richtlijnen voor het handelen bij (vermeend) wetenschappelijk wangedrag*, Faculteit der Sociale Wetenschappen RU Leiden, 1997. Grotendeels gebaseerd op *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct* van de APA. Lijst van schendingen op pp. 13-14.

¹⁸ Die normen hebben de vorm van 'regels' (do's and don'ts) - een term die in de literatuur en in codes ook wel gebruikt wordt als alternatief voor 'normen'. Met het oog op de helderheid beperkt dit rapport zich tot het gebruik van de term 'normen' (of 'gedragsnormen').

¹⁹ De toevoeging van de deugd 'eerlijkheid' vond plaats op aanbeveling van het KNAW-rapport *Vertrouwen in Wetenschap* (zie ook de deugd 'honesty' in ALLEA-code). De koppeling aan de deugd 'zorgvuldigheid' was echter geen onderdeel van deze aanbeveling.

verschillende fasen van het onderzoek worden uitgevoerd. Eerlijkheid heeft zowel betrekking op verslaglegging van het onderzoeksproces (het niet fabriceren en niet vervalsen van onderzoeksgegevens) als op de communicatie en presentatie (het niet verzwijgen van onzekerheden, het zich onthouden van ongefundeerde claims etc.). Het verdient de voorkeur deze principes afzonderlijk te benoemen en te presenteren. Onder 'eerlijkheid' zouden dan punten kunnen vallen als items 1,1; 1.10; 1.11; en 2.2, 2.4, 2.5 van de huidige gedragscode.

- De toelichting en uitwerking van het principe 'zorgvuldigheid' zou vervolgens helderder gearticuleerd kunnen worden door duidelijk te maken dat zorgvuldigheid in de zin van *due care* betrekking kan hebben op verschillende typen objecten en relaties:

- i. zorgvuldigheid t.a.v. de uitvoering van het onderzoek zelf en de presentatie daarvan (in de huidige code eigenlijk nauwelijks uitgewerkt, behalve in 1.6 'precisie', en in 2.1);
- ii. zorgvuldigheid t.a.v. bij het onderzoek betrokken personen en dieren (zie 1.2; 1.7);²⁰
- iii. zorgvuldigheid t.a.v. de belangen van derden, waaronder ook al dan niet geciteerde andere auteurs.

- Een vergelijkbare onderverdeling lijkt aan de orde bij het principe 'verantwoordelijkheid' (sectie 6). In de uitwerking kan daar duidelijk gemaakt worden dat verantwoordelijkheid zowel geldt jegens bij het onderzoek betrokkenen als jegens de financiers (wees bereid verantwoording af te leggen, doe onderzoek dat de investering waard is), de samenleving als geheel, het milieu, toekomstige generaties onderzoekers etc.

- 'Betrouwbaarheid' (sectie 2) staat niet op hetzelfde niveau als de overige hier genoemde meer specifieke principes. Betrouwbaarheid in algemene zin omvat in feite alle andere principes.²¹ Je zou dus kunnen zeggen dat het zich houden aan die andere principes een voorwaarde is voor betrouwbaarheid (en daarmee indirect ook voor vertrouwen in wetenschap).²² Het ware daarom beter de relatie tussen de in de code genoemde principes en de betrouwbaarheid (in de genoemde algemene zin) van wetenschap in de inleiding van de code te articuleren en 'betrouwbaarheid' in de code zelf niet meer als eigenstandig principe te vermelden.²³ Van de in de huidige code onder de uitwerking genoemde punten kunnen 2.2, 2.4 en 2.5 desgewenst onder 'eerlijkheid' gerangschikt worden; en 2.1 en 2.3 onder 'zorgvuldigheid'.

- Het principe 'controleerbaarheid' (sectie 3) zou men beter kunnen vervangen door het bredere principe 'transparantie'. Transparantie wordt in veel internationale codes als principe genoemd; het kan betrekking hebben op alle aspecten van het onderzoeksproces en sluit dan niet alleen de controleerbaarheid van bronnen of methode in, maar ook openheid over de rol van externe belanghebbenden. Transparantie kan dan zelfs betrekking hebben op het geven van redenen (commerciële belangen, veiligheidsoverwegingen) om delen van het onderzoek of de data niet toegankelijk (en dus juist *niet* controleerbaar) te maken.

- De principes 'onpartijdigheid' (sectie 4) en 'onafhankelijkheid' (sectie 5) zijn eigenlijk niet goed te scheiden. De overlap in de 'definities' in de huidige code geeft dat al aan: bij 'onafhankelijkheid' wordt vermeld dat de onderzoeker zich niet 'op andere gronden' (dan wetenschappelijke) laat beïnvloeden; dat komt in wezen op hetzelfde neer als hetgeen als karakterisering van 'onpartijdigheid' wordt gegeven (de wetenschapper laat zich bij oordeelsvorming en beslissingen 'niet leiden door persoonlijke belangen, voorkeur, genegenheid of vooroordeel of door de belangen van zijn opdrachtgever/financier'). Kijkt men naar de

²⁰ Zie voor dit punt ook de inleiding, §1.4.

²¹ Zie KNAW-rapport *Vertrouwen in wetenschap* (2013), p. 25: een wetenschapper is betrouwbaar als hij doet wat van hem verwacht mag worden, d.w.z. als hij het goede doet (oftewel met resultaten komt die er toe doen) en als hij dat goede ook goed doet (en dat laatste wil dan zeggen (i) *lege artis*, volgens de regelen der kunst in het vakgebied, en (ii) integer). En (ii) verwijst dan in feite naar alle deugden.

²² Voor het verband tussen integriteit (betrouwbaarheid) en vertrouwen, zie het KNAW rapport *Vertrouwen in wetenschap* (2013), pp. 24-36.

²³ Merk op dat de betekenis van de term betrouwbaarheid is het algemene spraakgebruik anders is dan de technische betekenis binnen de methodologie. Daar is betrouwbaarheid een synoniem van reproduceerbaarheid, precisie en afwezigheid van toevallige fouten, en zeker niet van geldigheid, validiteit en waarheid die in het algemene spraakgebruik de belangrijkste connotaties zijn.

Ook om die reden kan de term beter niet als aanduiding van een aparte wetenschapsethische deugd gebruik worden. Merk verder op dat in de ALLEA-code 'reliability' wel als afzonderlijke deugd genoemd wordt, maar dat de term daar duidelijk staat voor 'zorgvuldigheid' in de uitvoering.

voorbeelden die in de 'uitwerking' bij beide paragrafen gegeven worden, dan lijkt het erop dat het in beide gevallen gaat om het zich niet laten beïnvloeden door buiten-wetenschappelijke overwegingen, waarbij in het geval van 'onafhankelijkheid' (sectie 5) vooral gedacht is aan de specifieke context van opdrachtonderzoek of publiek-private samenwerking. Het verdient aanbeveling om deze paragrafen samen te nemen. De ALLEA code doet dit onder een dubbel *label* 'onpartijdigheid en onafhankelijkheid' ('impartiality and independence'). De commissie geeft de voorkeur aan het gebruiken van enkelvoudige *labels* en adviseert te kiezen voor 'onafhankelijkheid' (als het meer omvattende begrip), en dan vervolgens in de uitwerking te laten zien hoe dat principe in verschillende contexten functioneert.

Het bovenstaande komt neer op een advies om in de code met de volgende afzonderlijke principes te werken:

- eerlijkheid
- zorgvuldigheid
- transparantie
- onafhankelijkheid
- verantwoordelijkheid

Deze indeling komt in grote lijnen overeen met de iets anders verkavelde indeling van 'principles of integrity' in de ALLEA Code, en wel als volgt (tussen haken de terminologie van de ALLEA Code):

- eerlijkheid (honesty in communication; fairness in providing references and giving credit)
- zorgvuldigheid (reliability in research; duty of care)
- transparantie (openness and accessibility)
- onafhankelijkheid (objectivity; impartiality and independence)
- verantwoordelijkheid (responsibility for the scientists and researchers of the future)²⁴

Normen als uitwerkingen van de principes

De *uitwerkingen* van de principes kunnen soms nauwkeuriger gepresenteerd worden en er dient een helder onderscheid gemaakt te worden tussen de principes enerzijds en de op die principes gebaseerde (gedrags)normen anderzijds:

- De 'uitwerkingen' zijn in de huidige versie van de code van zeer verschillende aard: soms zijn het inderdaad uitwerkingen van principes die laten zien hoe deze in bepaalde contexten zouden moeten functioneren, soms zijn het hele concrete gebods- (bijvoorbeeld. 3.3; 4.7; 4.8) of verbodsregels (1.5). Het verdient aanbeveling hier een heldere onderverdeling aan te brengen tussen (i) enerzijds de beschrijving van ieder principe gekoppeld aan een uitwerking die schetst hoe dit principe in verschillende contexten kan werken en (ii) de specifieke normen die weliswaar aan dit principe verbonden kunnen worden, maar die in de code een separate plaats dienen te krijgen.

- De opstellers van een nieuwe code zouden de 'uitwerkingen' in de huidige code opnieuw moeten definiëren of tenminste nog eens toetsen op helderheid, bruikbaarheid en volledigheid; doublures (bijvoorbeeld items 1.3 en 1.4 in de huidige code) zijn verwarrend en dienen vermeden te worden.

Ontvlechten van normen voor onderzoek en onderwijs

De huidige code bestrijkt een soms verwarrende mix van zowel onderzoek als onderwijs. De integriteitsproblematiek in onderwijs en onderzoek is echter vaak niet van dezelfde aard. Het verdient alleen daarom al de voorkeur om onderzoek en onderwijs uit elkaar te halen, met als

²⁴ Hierbij moet worden aangetekend dat 'verantwoordelijkheid' breder genomen kan worden dan alleen verantwoordelijkheid voor toekomstige generaties onderzoekers; de huidige VSNU-code doet dat ook.

resultaat een specifiek op onderzoek gerichte code.²⁵ Zo'n afzonderlijke onderzoekscode laat niet alleen een meer overzichtelijke presentatie toe, maar is ook meer conform de internationale praktijk, terwijl ook het potentiële bereik groter wordt: zo'n code kan dan ook bruikbaar zijn voor buiten-universitaire onderzoekscontexten en kan daarmee in principe een echte 'Nederlandse' gedragscode worden in plaats van primair een VSNU-code (zie verder ook 4.1).

Institutionele verantwoordelijkheden

De gedragscode in zijn huidige vorm is sterk gericht op de deugden en het gedrag van de individuele onderzoeker. De commissie is van mening dat het de voorkeur verdient daarnaast ook institutionele verantwoordelijkheden separaat (en niet slechts in de preambule, zoals nu het geval is) en expliciet als onderdeel van de code te benoemen. Het betreft dan de verantwoordelijkheden van universiteiten en andere instituten en organisaties die de code onderschrijven, bijvoorbeeld om (i) de bekendheid van hun medewerkers en studenten met de code te verzekeren; (ii) naleving van de code te bevorderen en te handhaven (onder meer met een heldere en toegankelijke klachtenprocedure en een functionerende CWI); (iii) een werkcultuur van kritische openheid en eerlijkheid ('aanspreekcultuur') te stimuleren; en in het algemeen (iv) een onderzoeksklimaat te creëren dat de handhaving van de in de code vervatte principes en normen bevordert.

3.2. De verhouding van de Nederlandse Gedragscode tot internationale codes

De commissie heeft kennis genomen van een groot aantal buitenlandse en internationale gedragscodes, *integrity statements* en raamwerken, en heeft de totstandkoming van twee recente gedragscodes (de Ierse en de Deense) uitvoerig besproken met leidende betrokkenen (zie hoofdstuk 2: 'Werkwijze'). In grote lijnen ziet de commissie haar bevindingen uit § 3.1 (de analyse van de huidige Nederlandse gedragscode) bevestigd in deze voorbeelden. In het onderstaande geeft zij een motivering voor de keuze voor een separate Nederlandse code, een schematische vergelijking van enkele belangrijke internationale codes op een aantal cruciale punten, en een aantal punten waarop met name aangesloten kan worden bij de *European Code of Conduct for Research Integrity* (van ALLEA en de European Science Foundation) en de *Danish Code of Conduct for Research Integrity*.

Een Nederlandse gedragscode?

Aan de commissie is specifiek een antwoord gevraagd op de vraag of Nederland wel behoefte heeft aan een eigen gedragscode wetenschapsbeoefening. Het antwoord luidt bevestigend. Een gedeelde internationale code zoals de *European Code of Conduct for Research Integrity* (van ALLEA en de European Science Foundation) levert weliswaar een breed geaccepteerd Europees raamwerk, maar presenteert zichzelf ook als vooralsnog niet meer dan dat: het is een 'canon for self-regulation' en een 'reference template', maar is 'not intended to replace existing national or academic guidelines'.²⁶ Het is dus een kader dat juist bedoeld is als leidraad voor het opstellen van nationale documenten over wetenschappelijk integriteit en schendingen daarvan.²⁷ Andere landen hebben binnen dit raamwerk een lokale en op maat uitgewerkte gedragscode ontwikkeld en het ligt voor de hand dat ook voor de Nederlandse context te blijven doen. Godecharle *et al.* (2014) verbinden deze praktijk expliciet met het onderscheid tussen (onderdelen van) codes gebaseerd op waarden en (onderdelen van) codes gebaseerd op normen. De principes of

²⁵ Dit laat onverlet dat de gedragscode wetenschapsbeoefening een plek verdient in het onderwijs aan studenten en promovendi.

²⁶ European Science Foundation and ALLEA. (2011). *The European code of conduct for research integrity*. Forward (p. 3).

²⁷ Zie ook p. 9: 'However, unlike the fundamental principles of scientific integrity and the violation thereof, which have a universal character, such practices may be subject to different national traditions, legislative regulations or institutional provisions. A required system of regulations of good practice in research should, therefore, (except for gross violations of ethical principles or the law) not be part of a universal Code of Conduct, but should be developed in the form of national Good Practice Rules, that would recognise the legitimate differences between national or institutional systems. The enclosed list of recommendations should be used as a guideline for the formulation of such national Good Practice Rules'

waarden in codes betreffen breed en internationaal gedeelde ('universele') waarden in de wetenschappelijke gemeenschap die niet snel veranderen, zoals bijvoorbeeld eerlijkheid.²⁸ De normen of regels die op deze waarden gebaseerd worden, zullen echter uiteenlopen, omdat ze deels afhangen van de context van toepassing. Anders dan principes kunnen normen derhalve verschillen tussen disciplines, landen en culturen en tussen academisch onderzoek en R&D in bedrijven.

De commissie adviseert, aansluitend bij de bevindingen van §3.1, deze breed gedragen internationale praktijk te volgen en in de Nederlandse gedragscode een aantal globale principes te verbinden met een reeks in Nederland geldende specifieke normen (dat wil zeggen: karakterisering van *good practices* en van schendingen daarvan). Deze laatste kunnen eventueel binnen de code voor bepaalde contexten (zoals privaat gefinancierd onderzoek en vormen van publiek-private samenwerking) verder worden gespecificeerd en uitgewerkt; verdere specificering van normen voor individuele vakgebieden kan desgewenst naderhand buiten de code plaatsvinden.

Bij dit alles is het overigens van belang dat de Nederlandse code stevig ingebed blijft binnen het kader van de *European Code of Conduct for Research Integrity*, ook wanneer deze laatste wordt herzien en aangescherpt (hetgeen thans aan de orde is).

Vergelijking van enkele internationale codes

De commissie heeft een aantal buitenlandse codes bekeken en vergeleken (ook met de Nederlandse code in de huidige vorm) op een vijftal belangrijke aspecten (voor een meer uitvoerige beschrijving van een aantal codes, zie bijlage 1): stelt men principes (deugden) centraal of normen (regels); geeft men een afbakening van *misconduct* enerzijds en *sloppy science* of *questionable research practices* anderzijds; geeft men aanwijzingen over de rol die de code moet spelen bij de educatie van onderzoekers; worden schendingen (en eventueel ook sancties) benoemd; en presenteert men de code als bindend of verplichtend? De antwoorden zijn weergegeven in de onderstaande tabel:

²⁸ Godecharle, S., Nemery, B., Dierickx, K. (2014). Heterogeneity in European Research Integrity Guidance: Relying on Values or Norms?. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 9 (3), art.nr. DOI: 10.1177/1556264614540594, pp. 1-12.

Tabel 1: Vergelijking van verschillende integriteitscodes op vijf aspecten (opgesplitst in verband met leesbaarheid)

	Singapore Statement	Montreal Statement	Best practices OECD	ALLEA-code
Principes of normen	beide	normen	normen	beide
Afbakening misconduct / sloppy science	nee	nee	nee, maar wel onderscheid	ja (<i>minor misdemeanours</i>)
Educatie en training	nee	nee	ja	ja (minimaal)
Benoemen schendingen en sancties	nee	nee	schendingen	schendingen
Bindend/ verplichtend	nee	nee	nee	nee

	Danish Code	NRC Policy (Canada)	National Policy Ireland	UK Code	Ethische code België	NL Gedrags-code
Principes of normen	beide	normen	beide	normen	principes	beide
Afbakening misconduct / sloppy science	ja	ja major vs minor research misconduct	ja (poor and questionable practices)	nee	nee	nee
Educatie en training	ja	nee	ja	ja	nee	nee
Benoemen schendingen en sancties	schendingen	schendingen	Schendingen; sancties in de wet	schendingen minimaal (instellingen)	nee	nee
Bindend/ verplichtend	nee	ja, voor medewerkers en gasten NRC	nee, wel gedeelde intentie	nee	nee	ja, voor onderzoekers en universiteiten

Op basis van dit overzicht constateert de commissie dat de internationale praktijk de in §3.1 geformuleerde desiderata ten aanzien de huidige Nederlandse gedragscode op veel punten bevestigt. Meer specifiek ziet de commissie in deze vergelijking steun om de volgende lijnen aan te bevelen:

- De meer uitvoerige internationale codes (ALLEA, Deense en Ierse codes) zijn zowel principes- als normengericht. Een combinatie van die twee invalshoeken (aspirationeel en normatief),

zoals in §3.1 van dit rapport gesuggereerd, wordt dus door deze parallellen ondersteund. Een duidelijke scheiding van deze twee domeinen (zoals in de ALLEA code en in de Deense code te vinden is) is overigens aan te bevelen.

- De meer uitvoerige codes geven naast normen (good practices) ook een beschrijving van een aantal belangrijke schendingen. In §3.1 werd al aangegeven dat dit ook voor de Nederlandse code een desideratum is.

- De meer uitvoerige codes maken binnen het domein van de schendingen een beredeneerd (zij het niet altijd scherp af te bakenen) onderscheid tussen ernstige schendingen (FFP) en slordige wetenschap (*sloppy science*) of twijfelachtige onderzoekspraktijken (*questionable research practices*). De commissie gaf in §3.1 al aan dat het met het oog op het gebruik van de code in de praktijk (met name door CWI's) zinnig is dit onderscheid ook in de nieuwe code te maken en toe te lichten en waar dat mogelijk is het grijze gebied tussen lichte overtredingen en zware schendingen in kaart te brengen. De opstellers van de nieuwe code kunnen bij het formuleren van deze demarcatie wellicht gebruik maken van de reeds gepubliceerde adviezen van de commissies wetenschappelijke integriteit en het LOWI als een reeds voorhanden vorm van 'common law' (zie inleiding).

- De meer uitvoerige codes bevatten bepalingen over de manier waarop de code een plaats moet krijgen in de context van educatie en vorming van onderzoekers en over de verantwoordelijkheid die instituties op dit punt dragen, en ondersteunen daarmee de analyse van de commissie in §3.1.

- De commissie constateert dat de onderzochte internationale voorbeelden geen mogelijke sancties vermelden; zij onderschrijft de gedachte dat het bieden van een 'menu' of 'wetboek' waarin sancties worden gekoppeld aan specifieke schendingen onwenselijk en feitelijk onmogelijk is. Niettemin wordt in een volgende hoofdstuk de suggestie gedaan in een meer algemene zin enkele voorbeelden van sancties in de code op te nemen (zie onder §5.2).

- Sommige internationale codes geven overigens wel aan hoe men om zou moeten gaan met vermoedens van schendingen van de wetenschappelijke integriteit. In Nederland hebben de universiteiten en onderzoeksorganisaties dit echter beschreven in eigen reglementen. De VSNU heeft voor de universiteiten een Landelijk Model Klachtenregeling Wetenschappelijke Integriteit opgesteld. Het ligt voor de hand in de Nederlandse code, net als in de Deense, slechts in algemene zin een aantal aanbevelingen op te nemen voor het adresseren van schendingen, en daarbij vervolgens te verwijzen naar de eigen reglementen van de organisaties die zich bij de code aansluiten (zoals het Landelijk Model Klachtenregeling Wetenschappelijke Integriteit voor de universiteiten).

- Aansluitend bij de internationale praktijk van de onderzochte codes is de commissie van mening dat instituties – of koepels daarvan, zoals VSNU en NFU - uiteindelijk zelf beslissen of de code voor hen bindend is en dat het niet aan haar is, noch aan de herziene code, om daar uitspraken over te doen. Verder is het denkbaar, en in de ogen van de commissie ook wenselijk, dat subsidiegevers het onderschrijven van de code als voorwaarde hanteren bij de toekenning van middelen.

European Code en Danish Code als kader

De commissie ziet de *European Code of Conduct for Research Integrity* van ALLEA en de European Science Foundation als een natuurlijk raamwerk voor de nieuwe Nederlandse gedragscode en is daarnaast van mening dat de *Danish Code for Research Integrity* uit 2014 (die zich binnen het door de ALLEA-code gegeven kader beweegt) wat opbouw en structuur betreft als een goed voorbeeld kan dienen: met een 'drieslag' van (i) principes of deugden ('principles of research integrity', sectie I in de Deense code), (ii) daaruit voortvloeiende *good*

research practices ('standards for responsible conduct', sectie II in de Deense code) en (iii) een behandeling van schendingen (sectie IV in de Deense code).

De commissie adviseert eveneens om aan te sluiten bij de manier waarop de Deense code (ook hier globaal in navolging van het kader zoals geschetst in de *European Code of Conduct for Research Integrity* van ALLEA en de European Science Foundation) de 'standards for responsible conduct' (onderdeel (ii) in bovenstaande opsomming) opsplitst naar de onderdelen van het onderzoeksproces ('research planning', 'data management', 'publication and communication' etc.).

Conform de bevindingen in §3.1 kiest de commissie daarbij wat betreft onderdeel (i) wel voor het hanteren van een breder palet aan principes dan de Deense code - die slechts spreekt van 'honesty', 'transparency' en 'accountability' en daardoor nu al volgens sommigen 'too broad and too soft' is²⁹ - en voor een meer uitgewerkte behandeling van 'scientific misconduct'.

De commissie merkt verder op dat het in lijn is met de beginselen van de ALLEA code (zie hierboven) om de behandeling van *good research practices* desgewenst te specificeren voor afzonderlijke contexten (bijvoorbeeld ongebonden universitair onderzoek *versus* publiek-privaat of privaat onderzoek). Daarbij is het van belang dat de normen zo concreet mogelijk geformuleerd worden, maar dat tevens vermeden wordt dat de lezer verdwaalt in details die tussen disciplines verschillen. Er kan ruimte gelaten worden voor verdere specificaties van de normen, buiten de code om, per discipline of zelfs per institutie.

Conclusie

De conclusie van dit hoofdstuk kan kort zijn. De analyse van de punten waarop de gedragscode in zijn huidige vorm voor verbetering vatbaar is (§3.1) en een verkenning van best practices in buitenlandse en internationale codes (§3.2) wijzen in dezelfde richting. De contouren van een gewenste herziening hebben zich in dit hoofdstuk duidelijk afgetekend. Op basis daarvan wordt in hoofdstuk 6 van dit rapport een concrete lijst aanbevelingen gepresenteerd.

²⁹ Bron: gesprek van de commissie met Lise Wogensens Bach d.d. 23 maart 2016.

4. De context waarin de gedragscode moet functioneren

4.1. Bruikbaarheid van de gedragscode in het onderwijs

De commissie is gevraagd op drie punten een uitspraak te doen over de bruikbaarheid van de gedragscode in het onderwijs:

- i. Zou de code ook betrekking moeten hebben op het onderwijs, zoals nu het geval is?
- ii. Hoe zorgen we dat de gedragscode geschikt is om te gebruiken in het wetenschappelijk onderwijs?
- iii. Zou onderzoek dat door studenten uitgevoerd wordt ook onder de gedragscode moeten vallen?

i) Het antwoord op deze vraag is eigenlijk al gegeven in §3.1. De integriteitsproblematiek in onderwijs en onderzoek is in wezen te verschillend om in één code te kunnen worden geadresseerd. Op integriteitskwesaties in het wetenschappelijk onderwijs zijn bovendien deels al andere regelingen van toepassing dan de gedragscode (en desgewenst zouden de universiteiten die nog kunnen aanvullen met een separate onderwijscode). De commissie adviseert dan ook om het kader van de *European Code of Conduct for Research Integrity* van ALLEA en de European Science Foundation te volgen en de code uitsluitend betrekking te laten hebben op onderzoek. Dit heeft als voordelen:

- een betere aansluiting bij de internationale praktijk
- een transparantere en coherenter code
- een betere bruikbaarheid van de code in buitenuniversitaire contexten

Meer concreet betekent dit dat een aantal normen of *good practices* die opgenomen zijn in de huidige Gedragscode wetenschapsbeoefening geen plek meer zullen krijgen in de nieuwe code. Het gaat dan om de onderwijsdelen in de uitwerking van het principe 'betrouwbaarheid', d.w.z. de items 1.6, 1.7, 1.8, 1.11, 2.5, 3.5 en 4.6 in de huidige code, en de onderdelen die betrekking hebben op onderwijs uit 4.1 en 5.5.

ii) De code zelf kan zijn eigen plaats in het wetenschappelijk onderwijs duidelijker markeren door de institutionele verantwoordelijkheden van universiteiten voor onderwijs over wetenschappelijke integriteit en het handhaven van *good research practices* expliciet te benoemen, zoals aanbevolen werd in hoofdstuk 3. Als bovendien de in datzelfde hoofdstuk geformuleerde adviezen over de opzet en structuur worden nagevolgd, zal de code helderder en coherenter worden en een duidelijker systematiek vertonen (met name wat betreft de samenhang tussen principes, specifieke normen en schendingen). Dat komt de bruikbaarheid in onderwijscontexten zonder meer ten goede.

In een eerdere versie van de code stond een aantal dilemma's opgenomen, die stof konden vormen voor discussie. In de context van onderwijs over integriteit en over de gedragscode kunnen zulke dilemma's een nuttige rol vervullen. Het valt daarom te overwegen zo'n lijst van algemene (niet discipline-specifieke) dilemma's opnieuw op te nemen, bijvoorbeeld als appendix, waarbij dan wel glashelder dient te zijn dat de dilemma's geen deel uitmaken van de code als zodanig. Omdat dergelijke dilemma's echter inmiddels ook vrij gemakkelijk op het internet te vinden zijn is de urgentie van zo'n toevoeging op dit moment misschien minder groot.³⁰

iii) Het antwoord op de vraag of onderzoek dat door studenten uitgevoerd wordt ook onder de gedragscode moet vallen, moet genuanceerd zijn. De commissie is enerzijds van mening dat het onderzoek dat studenten doen binnen hun studie onder de gedragscode valt. Alle onderzoek en

³⁰ Zie bijvoorbeeld het door de EUR ontwikkelde 'dilemmaspel': http://www.eur.nl/eur/corporate_publicaties/integriteitscode/dilemmaspel. Meer relevante links zijn te vinden op www.nrin.nl.

dus ook leeronderzoek dient immers te voldoen aan de gebruikelijke regels van wetenschappelijke integriteit. Deze zienswijze komt overeen met de tekst in de huidige code: 'De code is opgesteld voor de individuele wetenschapsbeoefenaar, dat zijn allen die betrokken zijn bij wetenschappelijk onderzoek en onderwijs binnen de kaders van een universiteit, met inbegrip van studenten.'

Anderzijds is dit onderzoek voor studenten onderdeel van hun academische leerproces. Zij maken tijdens hun studie stapsgewijs kennis met de *good practices* van wetenschappelijk onderzoek en fouten hoeven daarbij niet meteen 'afgestraft' te worden. Fouten in zulk 'leeronderzoek' moeten daarom volgens de commissie buiten het bereik van commissies wetenschappelijke integriteit vallen. Pas op het moment dat onderzoeksresultaten van een student gepubliceerd worden, zou een commissie wetenschappelijke integriteit een klacht over zulk onderzoek wel in behandeling moeten nemen. Fraude (bijvoorbeeld in de vorm van plagiaat) door studenten in toetsingsprocedures valt overigens in de universitaire context binnen andere regelgeving (zoals Onderwijs en Examenregelingen).

4.2. Wenselijkheid van toepasbaarheid van de gedragscode op toegepast, praktijkgericht of privaat onderzoek

Reikwijdte: publiek en publiek-privaat onderzoek

De scheidslijnen tussen 'fundamenteel' en 'toegepast' onderzoek en tussen wetenschapsinterne ontwikkelingen en buitenwetenschappelijke belangen zijn diffuser geworden.³¹ Op veel plekken wordt wetenschappelijk onderzoek gedaan. Wetenschapsbeoefening vindt onder andere plaats op universiteiten, binnen medische centra, bij onderzoeksinstituten, op hogescholen, bij Toegepast Onderzoek Organisaties en binnen bedrijven. Wetenschappers uit deze instellingen werken samen binnen onderzoeksprojecten en hebben soms aanstellingen aan zowel een universiteit als een hogeschool of ze promoveren bijvoorbeeld bij een universiteit en werken tegelijkertijd voor een Toegepast Onderzoek Organisatie. Het ware daarom wenselijk dat een nieuwe gedragscode wetenschapsbeoefening van toepassing kan zijn op zowel het publieke als het publiek-private wetenschappelijk onderzoek in Nederland. Zoals in §3.2 is uiteengezet, biedt het raamwerk van de *European Code of Conduct for Research Integrity* van ALLEA en de European Science Foundation ook de ruimte om in de gedragscode normen te specificeren, of uitzonderingen te formuleren, voor de context van publiek-privaat onderzoek.

Een goede gezamenlijke code voor onderzoek draagt bij aan het vertrouwen in de wetenschap, vergemakkelijkt de samenwerking tussen de verschillende organisaties waar wetenschapsbeoefening plaatsvindt en draagt zo bij aan hechtere verbindingen in de kennisinfrastructuur. De hogescholen en de meeste Toegepast Onderzoek Organisaties hebben inmiddels bij de commissie aangegeven zich graag aan te willen sluiten bij een nieuwe Nederlandse gedragscode wetenschapsbeoefening. De commissie geeft dan ook in overweging om de Vereniging Hogescholen en de TO2-instellingen uit te nodigen om naast de VSNU, KNAW, NWO en NFU als opdrachtgever op te treden van de commissie die de code wetenschapsbeoefening zal herzien. Bovendien kan de commissie Technologie en Innovatie van VNO-NCW gevraagd worden om te adviseren over de teksten die betrekking hebben op publiek-privaat onderzoek.

Voor het bedrijfsleven sec ligt de situatie genuanceerder. Voor het publiek-private onderzoek dat in samenwerking met bijvoorbeeld universiteiten wordt ontplooid is men zeer geïnteresseerd in de gedragscode, zo bleek uit contacten met de commissie Technologie en Innovatie van VNO-NCW. Ook in het bedrijfsleven wordt bijvoorbeeld 'onafhankelijkheid' als een belangrijke waarde van wetenschapsbeoefening gezien. Eén van de belangrijkste redenen om onderzoek te (laten) doen samen met of door een universiteit is juist de wens om die onafhankelijke visie te kunnen gebruiken. Voor het onderzoek dat strikt binnen de eigen gelederen plaatsvindt hanteren de bedrijven echter eigen, vaak uitgebreide en weldoordachte, *codes of conduct*. Hoewel deze

³¹ KNAW. (2005). *Wetenschappelijk onderzoek, dilemma's en verleidingen*. p. 9.

codes deels overlap vertonen met de bepalingen van de huidige Nederlandse gedragscode, verschillen ze soms van karakter (in de zin dat het gedragscodes zijn voor alle medewerkers van het bedrijf), maar ook van inhoud, doordat sommige in de Nederlandse gedragscode geformuleerde normen niet relevant of bruikbaar zijn in de context van commercieel wetenschappelijke onderzoek. Het bedrijfsleven ziet dan ook vooralsnog geen meerwaarde in aansluiting bij een landelijke gedragscode.

Implicaties voor de tekst van de nieuwe code

De zojuist gegeven overwegingen zouden implicaties moeten hebben voor de tekst van de nieuwe code. Een aantal onderdelen van de huidige code veronderstelt eigenlijk dat het onderzoek waarnaar ze verwijzen ongebonden, fundamenteel en met publieke middelen gefinancierd is, en staat daarmee op gespannen voet met de genoemde wens het bereik van de code zodanig te verbreden dat ook toegepast en vraaggestuurd onderzoek of publiek-private samenwerkingsprojecten kunnen worden afgedekt. De commissie is van mening dat, met behoud van de geest van de code en van de kernwaarden van wetenschappelijk onderzoek, de precieze verwoording van een aantal normen zou kunnen worden aangepast of gespecificeerd voor bepaalde contexten waarin vraagsturing, belangen van opdrachtgevers en concurrentieoverwegingen een rol spelen. De samenstellers van een nieuwe code dienen hier alert op te zijn. De volgende elementen van de code zijn vanuit dit perspectief bezien in elk geval voor verbetering vatbaar:

- In de huidige code is vrij veel aandacht voor *waarheidsvinding* als karakterisering van de kerndoelstelling van wetenschappelijke activiteit. Deze karakterisering geldt hoe dan ook al niet gelijkkelijk voor alle wetenschapsgebieden (in de informatica en de wiskunde, bijvoorbeeld, creëren onderzoekers eigenlijk een nieuwe wereld), en bij praktijkgericht onderzoek, zoals dat bijvoorbeeld binnen hogescholen plaatsvindt, spelen bovendien ook andere overwegingen een rol bij de onderzoeksstrategie. De doelstellingen van de hogescholen bepalen dat de middelen die binnen de hogescholen besteed worden aan onderzoek direct praktisch nut moeten hebben. Praktijkgerichtheid kan dan belangrijker zijn dan het vinden van nieuwe 'waarheden' (ook al blijft ook dit type onderzoek uit de aard der zaak waarheidsgerelateerd). Een tekst als 'De wetenschapsbeoefenaar weet dat wetenschap uiteindelijk is gericht op waarheidsvinding' (p.5 huidige code) zou daarom genuanceerd moeten worden. Een breed toepasbare gedragscode doet er waarschijnlijk in het algemeen beter aan wetenschap te definiëren vanuit haar werkwijzen en methode dan vanuit haar doelstellingen.³²
- De huidige gedragscode gaat zonder meer uit van de eis van *repliceerbaarheid* van onderzoek. Niet al het wetenschappelijk onderzoek is echter even goed te repliceren. Als de context verandert, kan niet precies hetzelfde onderzoek herhaald worden. Dit speelt bij het praktijkgericht onderzoek dat aan hogescholen plaatsvindt, maar ook bijvoorbeeld bij bepaalde vormen van antropologisch onderzoek. Het lijkt beter hier in meer algemene termen over *transparantie* te spreken: controle op en replicatie van alle stappen van het onderzoeksproces moet *in principe* mogelijk zijn. 'In principe' betekent niet altijd: *de facto*.
- Vanwege geheimhoudingsafspraken (bijvoorbeeld op basis van veiligheids- of concurrentiebelangen van de opdrachtgever) kan toegepast onderzoek niet altijd voor iedereen transparant en toetsbaar zijn. Dit heeft uiteraard ook consequenties voor de te volgen procedure wanneer de integriteit van dergelijk onderzoek in het geding komt (bijvoorbeeld: toetsingscommissie met gescreende leden bij geheim defensie-onderzoek; toetsingscommissie die bewust omgaat met de concurrentiegevoeligheid van het onderzoek). Een en ander vraagt om een herformulering van een tekst als de volgende: 'Onderzoek moet gerepliceerd kunnen worden om de juistheid ervan te testen. De keuze van de onderzoeksvraag, de opzet van het onderzoek, de keuze van de gehanteerde

³² Zie hierboven, §1.2, noot 3.

methode en verwijzing naar geraadpleegde bronnen is zodanig nauwkeurig gedocumenteerd dat controle op alle stappen van het onderzoeksproces in beginsel mogelijk is' (p.8 huidige code). De eerste zin zou vervangen moeten worden en de woorden 'in beginsel' in de tweede zin zouden verder gespecificeerd kunnen worden.

- Om dezelfde redenen (afspraken over geheimhouding), maar soms ook in verband met de privacy van proefpersonen, kan men niet ongekwalficeerd vasthouden aan de volgende norm: 'De bewaartermijn van ruwe onderzoeksgegevens is minimaal 10 jaar. Deze gegevens worden op aanvraag ter beschikking gesteld aan andere wetenschapsbeoefenaren, tenzij wettelijke bepalingen zich daartegen verzetten' (p.8 huidige code). Zo'n norm moet op zijn minst anders geformuleerd worden (waarbij uitzonderingen eventueel worden gespecificeerd).
- Hetzelfde geldt voor een tekst als 'Publicatie van de wetenschappelijke onderzoeksresultaten is gewaarborgd'. In afspraken met een externe financier wordt altijd vastgelegd dat de wetenschapsbeoefenaar de vrijheid heeft de bevindingen binnen een nader aangeduide redelijke termijn te publiceren' (p. 10 huidige code). Mogelijk moet hier een onderscheid gemaakt worden tussen universitair onderzoek aan de ene kant waarbij publicatie van de resultaten na een redelijke termijn altijd gewenst is en onderzoek bij de TO2-instellingen aan de andere kant waarbij het publiceren van resultaten niet altijd aan de orde zal zijn.
- De huidige gedragscode wetenschapsbeoefening lijkt uit te gaan van een wetenschapsbeoefenaar met volledige academische vrijheid. Dit uitgangspunt is in het huidige wetenschapsbestel eigenlijk al geruime tijd achterhaald. Er vindt inmiddels toepassingsgericht en vraaggestuurd onderzoek plaats binnen vrijwel alle onderzoeksinstellingen. Wetenschappelijke integriteit staat of valt in het algemeen ook niet met de keuze van de onderzoeksobjecten, de specifieke vraagstelling of de betrokkenheid van een externe opdrachtgever, maar met de methode, die objectief, onafhankelijk en kritisch moet blijven. Een norm als 'De wetenschapsbeoefenaar is zich ervan bewust dat hij de middelen en faciliteiten krijgt wetenschappelijk onderzoek te doen en daarin vrije keuzes te maken. Die keuzes legt hij naar beste eer en geweten uit.' (p. 11 huidige code) beschrijft niet een standaard-situatie en is dus voor verbetering vatbaar.

Concluderend adviseert de commissie de gedragscode op bovengenoemde (en wellicht nog wel andere) punten een bredere reikwijdte te geven door normen, waar relevant, verder te specificeren voor contexten waarin het gaat om sterk toegepast of vraaggestuurd onderzoek en om publiek-private samenwerkingsprojecten.

5. Specifieke vragen

5.1. Definitie van plagiaat

De commissie is specifiek gevraagd te adviseren over de definitie van plagiaat. Internationaal zijn veel verschillende definities voor plagiaat en richtlijnen voor het geven van een goede bronvermelding geformuleerd. Soms is in een code alleen beschreven wat goede bronvermelding is, zoals bijvoorbeeld in de code van Australië, waarin staat dat onderzoekers naar het werk van anderen op een gepaste en correcte manier moeten verwijzen en dat het gebruiken van werk van andere auteurs zonder correcte bronvermelding onethisch is. De huidige Nederlandse gedragscode volgt deze lijn eveneens (onder hoofdstuk 1, punt 1.3). In andere codes wordt gekozen voor een combinatie van een beschrijving van goede bronvermelding met een definitie van plagiaat. In aansluiting op hetgeen hierboven is gezegd over de wenselijkheid om in de nieuwe code zowel *best practices* als schendingen afzonderlijk te benoemen, adviseert de commissie bij deze laatste gedragslijn aan te sluiten.

De definitie van plagiaat zoals opgenomen in *Best practices for Ensuring Scientific Integrity and Preventing Misconduct* van de OECD is een vrij gangbare en bruikbare:

'Plagiarism is the appropriation of another person's ideas, processes, results, or words without giving appropriate credit, including those obtained through confidential review of others' research proposals and manuscripts.'³³

Deze definitie wordt in vrijwel gelijke bewoordingen gebruikt in de Ierse en Japanse codes. ALLEA heeft er echter voor gekozen deze definitie niet volledig over te nemen.³⁴ Het laatste onderdeel, vanaf 'including' is daar niet opgenomen in de definitie, vermoedelijk omdat men niet een voorbeeld van wat onder de definitie valt wil opnemen in de definitie zelf. De commissie ziet het niettemin als een nuttige toevoeging, omdat het hier gaat om een zeer specifiek geval (niet gepubliceerd materiaal, waarbij bronvermelding in de strikte zin van verwijzing naar een publiek toegankelijke bron dus niet mogelijk is), en adviseert daarom de uitvoerigere OECD-definitie over te nemen.

In de Nederlandse code is de beschrijving van goede bronvermelding in 2014 uitgebreid, onder meer door een toevoeging over hergebruik van eigen teksten op basis van het KNAW briefadvies *Correct citeren*. In wezen is met het verschijnen van het genoemde briefadvies in Nederland een bijzondere situatie ontstaan, in die zin dat hier voortschrijdende gedachtenvorming (analoog aan de ontwikkeling van 'common law'; zie de inleiding) heeft plaatsgevonden over het 'inkleuren' van het grijze gebied tussen verschillende minder ernstige vormen van gebrekkige bronvermelding en regelrecht plagiaat. De commissie adviseert de resultaten van deze gedachtenvorming in de nieuwe code op te nemen cq. te behouden. Het gaat dan om een expliciete evaluatieve classificering van verschillende vormen van hergebruik van materiaal zonder bronvermelding, naar gelang het gaat om eigen of andermans materiaal, en naar gelang het gaat om materiaal van verschillende aard (inleidende of methodologische teksten, nieuwe kennis, data die gebruikt kunnen worden voor meta-analyse). Een overzicht van deze evaluatieve classificering van verschillende vormen van hergebruik zonder bronvermelding wordt gegeven in de volgende tabel:

³³ OECD Global Science Forum. (2007). *Best practices for ensuring scientific integrity and preventing misconduct*.

³⁴ European Science Foundation and ALLEA. (2011). *The European code of conduct for research integrity*.

Tabel 2: evaluatieve classificering van hergebruik

Hergebruik van materiaal zonder verwijzing naar de bron	Materiaal van anderen	Materiaal dat met anderen is opgesteld	Eigen materiaal
Definities en theoriebeschrijving (introduce of methode onderdeel)	Soms twijfelachtige onderzoekspraktijk	Soms twijfelachtige onderzoekspraktijk	Geen twijfelachtige onderzoekspraktijk
'Echte' productie van kennis (resultaten of discussie onderdeel)	Schending van wetenschappelijke integriteit	Twijfelachtige onderzoekspraktijk	Meestal twijfelachtige onderzoekspraktijk
Data die in aanmerking komen voor meta-analyse	Schending van wetenschappelijke integriteit	Schending van wetenschappelijke integriteit	Schending van wetenschappelijke integriteit

5.2. Wenselijkheid van tekst over sancties bij schendingen van wetenschappelijke integriteit

Een tweede specifieke vraag die aan de commissie is voorgelegd is of het wenselijk is in een nieuwe gedragscode ook sancties op te nemen.

Na publicaties in de media over (vermeende) schendingen van de wetenschappelijke integriteit klinkt soms de roep om opgelegde sancties tegen betreffende wetenschappers te publiceren. Wat heeft men eraan om wel kennis te kunnen nemen van adviezen als geheim wordt gehouden hoe ertegen wordt opgetreden? Integriteitszaken zouden vergelijkbaar zijn met rechtszaken of tuchtrechtszaken. Een uitspraak van een (tucht)rechter op rechtspraak.nl bevat altijd de straf, met behoud van de privacy van de veroordeelde door anonimisering.

Binnen de Nederlandse context gaat deze vergelijking echter niet op. In Nederland is ervoor gekozen zaken rond wetenschappelijk integriteit niet onder te brengen in een vorm van tuchtrecht, maar om zaken te laten beoordelen door collega-wetenschappers in een commissie wetenschappelijke integriteit (CWI). De commissie ziet vooralsnog geen dwingende redenen dit te veranderen.

In het landelijk model klachtenregeling staat voor de commissie wetenschappelijke integriteit geen adviesrol beschreven waar het sancties betreft. De commissie geeft een advies over de gegrondheid van een klacht. Het (college van) bestuur van een instelling besluit op basis van dat advies of er inderdaad sprake is van een schending van de wetenschappelijke integriteit, en eventueel ook om een sanctie op te leggen. Indien het om een universiteit gaat, wordt het uiteindelijke besluit over de gegrondheid van de klacht door het betreffende College van Bestuur geanonimiseerd gepubliceerd op de website van de VSNU.

Als het (college van) bestuur besluit om een sanctie op te leggen, dan wordt hier doorgaans een apart besluit over genomen volgens een rechtspositionele route, conform de lokale regeling van disciplinaire maatregelen. Een misstap op het gebied van de wetenschappelijke integriteit is dan vergelijkbaar met een misstap op financieel gebied of op het gebied van andersoortig ongewenst gedrag. Documenten over dergelijke trajecten worden, voornamelijk uit privacyoverwegingen, niet gepubliceerd: niet door de VSNU en niet door de eigen universiteit. Dit betekent dat het lastig is om een goed overzicht te krijgen van de praktijk van het opleggen van sancties en dus ook om op basis van zo'n overzicht richtlijnen te formuleren.

In de afgelopen jaren zijn er niettemin wel *adviezen* over mogelijke sancties gepubliceerd, bijvoorbeeld door het LOWI. De commissie adviseert om een lijst van mogelijke sancties op te nemen in een bijlage van de nieuwe Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening. Deze lijst kan wetenschappers en bestuurders inzicht geven in het palet en de reikwijdte van mogelijke sancties. Wel moet duidelijk gemaakt worden dat deze lijst niet uitputtend is, en dat

de lijst ook niet kan functioneren als een richtlijn die per schending een sanctie formuleert. Welke sanctie een (college van) bestuur op zal leggen, moet en zal afhankelijk zijn van de aard en ernst van de onzorgvuldigheid of schending en van de context.

5.3. Wenselijkheid van het in behandeling nemen van anonieme klachten over vermoede schendingen van de wetenschappelijke integriteit

Ten slotte is aan de commissie de vraag voorgelegd of het in het algemeen wenselijk is anonieme klachten met betrekking tot wetenschappelijke integriteit in behandeling te nemen. Een beklaagde moet zich goed kunnen verweren tegen hetgeen hem wordt verweten. Dit impliceert dat de identiteit van de klager bekend moet zijn bij de beklaagde. Zo kan hij een inschatting maken van de achtergronden van de klacht, de onderliggende feiten, en de mogelijke kleuring van die feiten. Anonieme klachten worden om deze reden over het algemeen niet in behandeling genomen. Behandeling van een anonieme klacht is in principe in strijd met beginselen van goede procesorde en procedurele rechtvaardigheid. Ook voor de CWI is het voor een zorgvuldige klachtbehandeling van belang om over deze informatie te beschikken. Bovendien mist de CWI bij een anonieme klacht de mogelijkheid om de klager kritisch te bevragen. Evenmin kan aan klager geheimhouding worden opgelegd, wat gedurende het onderzoek van groot belang is.

Dat geldt zeker als de klager individueel betrokken is. Dit is bijvoorbeeld het geval als de klager afkomstig is uit een concurrerende onderzoeksgroep. Anders ligt het wanneer het een kwestie betreft, waarbij de anonieme klager geen betrokkenheid heeft en die ook los van de klacht kan worden onderzocht. Een klacht kan dan de basis vormen voor verder onderzoek. Een anonieme klager stuurt bijvoorbeeld kopieën van bepaalde publicaties waaruit zou zijn geplagieerd. Binnen de juridische praktijk vindt men hier een parallel in het geval van mogelijke strafbare feiten. Politieonderzoek wordt gestart na anonieme klachten van burgers, bijvoorbeeld in geval van hennepplantages. De verdere procedure is dan niet meer gebaseerd op de anonieme klacht, maar op de bevindingen van de politie.

Of anonieme klachten al dan niet toelaatbaar zijn, hangt dus af van hoe men de procedure en het te beschermen belang typeert. Gaat het om het belang van de klagende partij, dan ligt de verantwoordelijkheid voor het aandraagen van feiten primair bij de klager zelf. In dat geval zal een klacht niet anoniem kunnen worden ingediend. Gaat het om de bescherming van het publieke belang, of van zwaarwegende belangen van instelling of beklaagde,³⁵ dan kan er aanleiding zijn om los van de individuele klacht feiten te onderzoeken. Een CvB kan dan, indien het op basis van een eerste inschatting tot de conclusie komt dat er grote belangen op het spel staan en dat er een gerechtvaardigd vermoeden is, de CWI opdracht geven om zelfstandig een onderzoek te verrichten.³⁶

Het uitgangspunt van de commissie is dus dat anoniem klagen niet wenselijk is. Alleen als zwaarwegende publieke belangen of zwaarwegende belangen van de instelling of van de beklaagde in het geding zijn, er een gerechtvaardigd vermoeden is van een misstand en er ook feitenonderzoek kan plaatsvinden zonder inbreng van de klager, kan het in behandeling nemen van een anonieme klacht overwogen worden.

³⁵ Onderzoek is vaak in het belang van de beklaagde, vooral wanneer de anonieme klager ook publieke media weet in te zetten.

³⁶ Merk op dat het huidige Landelijk Model Klachtenregeling Wetenschappelijke Integriteit (VSNU) in artikel 4, lid d.1.d al bepaalt dat een CWI op verzoek van een college van bestuur een klacht kan onderzoeken zonder de identiteit van de klager te kennen.

6. Conclusies en aanbevelingen

Tussen haakjes is de aanduiding toegevoegd van de sectie(s) in dit rapport waarop de betreffende aanbeveling gebaseerd is.

Aanbevelingen aan de opdrachtgevers (VSNU, KNAW, NWO, NFU):

1. Laat een nieuwe gedragscode opstellen binnen de kaders van de in dit rapport geschetste conclusies en aanbevelingen.
2. Beschouw de gedragscode als een dynamisch document dat van tijd tot tijd moet worden aangepast aan de 'jurisprudentie' van de CWI's en het LOWI en aan de voortschrijdende gedachtenvorming in internationale context. Zorg daarbij wel voor blijvende inbedding in het kader dat geleverd wordt door de *European Code of Conduct for Research Integrity* (van ALLEA en de European Science Foundation) (§1.3).
3. Blijf casussen wetenschappelijke integriteit openbaar maken en zorg, op basis van onderlinge afspraken, voor een goede en in voldoende mate gestandaardiseerde verslaglegging (§1.3).
4. Bevorder voortzetting van de recente praktijk van regulier landelijk overleg tussen CWI's (§ 1.3).

Aanbeveling aan de ontwerpers van een nieuwe gedragscode:

5. Geef als een appendix bij de gedragscode een overzicht van relevante 'belendende' (al dan niet wettelijke) regelgeving, zoals Wet Medisch-wetenschappelijk Onderzoek met Mensen, (WMO), Wet op de Dierproeven, Wet Bescherming Persoonsgegevens, Landelijk Model Klachtenregeling VSNU (§1.4).
6. Sluit aan bij de internationale *mainstream* praktijk door in de code ook (eventueel kort en met verwijzing naar de relevante regelgeving elders) gedragsnormen te benoemen die voor de dagelijkse onderzoekspraktijk relevant zijn maar niet per se tot het domein van de wetenschappelijke integriteit in strikte zin gerekend hoeven te worden (zoals bijvoorbeeld omgangsnormen met patiënten, proefpersonen en proefdieren) (§1.4).
7. Sluit aan bij de internationale *mainstream* praktijk door in de code het onderscheid te hanteren tussen *research misconduct* (RM) en de lichtere vorm van *questionable research practices* (QRP) (§1.4; §3.2).
8. Maak in de code een onderscheid tussen
 - (i) principes (waar relevant met hun uitwerkingen in verschillende typen contexten),
 - (ii) normen, en
 - (iii) schendingen;
9. en behandel deze drie onderwerpen apart (§3.1; §3.2).
10. Hanteer de volgende vijf centrale principes (§3.1):
 - eerlijkheid
 - zorgvuldigheid
 - transparantie
 - onafhankelijkheid
 - verantwoordelijkheid

11. In de uitwerking van de principes 'zorgvuldigheid' en 'verantwoordelijkheid' dient een onderscheid gemaakt te worden naar hun functioneren in verschillende contexten (§3.1).
12. Volg in de uitwerking van de normen globaal de werkwijze van de Deense code (die is gebaseerd op de *European Code of Conduct for Research Integrity* van ALLEA en de European Science Foundation), die normen specificeert voor de verschillende fasen van het onderzoeksproces (§3.2).
13. Beperk de gedragscode tot onderzoek (en ontvlecht dus de bepalingen die op academisch onderwijs betrekking hebben, behalve daar waar deze onderzoeksgerelateerd zijn) (§3.1).
14. Specificeer in de tekst van de code de verantwoordelijkheden van de instituties die de code onderschrijven voor het bekendmaken, in het onderwijs inbedden, en handhaven van de code, alsmede voor het creëren van een werkklimaat dat de handhaving van de in de code vervatte principes en normen bevordert (§3.1).
15. Specificeer in de code, waar nodig en mogelijk, afwijkende normen voor afzonderlijke contexten (geef bijvoorbeeld aan welke algemene regels in de context van toegepast of publiek-privaat onderzoek soms niet van toepassing zijn) en laat op sommige punten ook ruimte voor specifieke uitwerkingen (buiten de code) voor afzonderlijke vakgebieden of instituties (§3.2).
16. Zorg dat de nieuwe gedragscode wetenschapsbeoefening van toepassing kan zijn op al het publieke en publiek-private wetenschappelijk onderzoek in Nederland; pas daartoe in elk geval de huidige tekst van de code aan waar het gaat om de onderwerpen (i) waarheidsvinding, (ii) repliceren van onderzoek, (iii) het langdurig bewaren en beschikbaar stellen van onderzoeks-data en het publiceren van resultaten en (iv) academische vrijheid in de keuze van onderzoeksonderwerpen (§4.2).
17. Neem in de code geen specifieke bepalingen op over klachtenregelingen, maar verwijst naar de institutionele verantwoordelijkheden en naar de bestaande regelgeving (§3.2).
18. Neem in de code geen specifieke sancties op voor bepaalde schendingen, maar geef wel in algemene zin in een bijlage een aantal voorbeelden van sancties (§3.2; §5.2).
19. Sluit in de gedeelten over correct citeren en over plagiaat aan bij de OECD-definitie van plagiaat en bij de evaluatieve classificatie van vormen van hergebruik zonder bronvermelding in het KNAW-briefadvies Correct Citeren (§5.1).

Bijlage 1: Korte beschrijving van een aantal buitenlandse codes

1. Internationale codes

– *Singapore Statement on Research Integrity*

Deze verklaring over wetenschappelijke integriteit is opgesteld door de 'statement drafting committee' van de '2nd World Conference on Research Integrity', die in 2010 werd gehouden in Singapore. Deze korte verklaring (1 A4) wordt expliciet neergezet als een richtlijn voor het doen van solide en integer onderzoek; niet als een code over omgaan met schendingen van wetenschappelijke integriteit. De verklaring gaat uit van principes en verantwoordelijkheden, waarbij de principes waarden vertegenwoordigen en de verantwoordelijkheden globale normen representeren. Doordat de verklaring ingaat op de positieve kenmerken van wetenschappelijke integriteit en niet op schendingen daarvan, wordt er ook geen onderscheid gemaakt tussen research misconduct en sloppy science en worden er geen sancties genoemd. In de verklaring staat expliciet dat het geen 'regulatory document' is.³⁷

– *Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaborations*

Deze verklaring, die de Singapore Statement aanvult, is tijdens het 3rd WCRI opgesteld rondom verantwoordelijkheden (responsibilities) van individuen en organisaties en is in concrete zin normengericht. De verklaring gaat ervan uit dat deze verantwoordelijkheden van wetenschappers wereldwijd gedeeld worden en gaat specifiek over (internationale) samenwerking tussen onderzoekers. Er wordt niet gerept over schendingen of sancties. Belangrijke verantwoordelijkheden in onderzoekssamenwerking zijn collectieve verantwoordelijkheid voor het onderzoek, open communicatie en bewustzijn van verschillende codes en regelingen die van toepassing kunnen zijn gezien de internationale samenwerking.³⁸

– *Best practices for Ensuring Scientific Integrity and Preventing Misconduct (OECD)*

In 2007 hield de OECD een workshop over wetenschappelijke integriteit in Tokio. Hierin werden best practices gedeeld, zowel over het bewaken van wetenschappelijke integriteit als het voorkomen van schendingen. De uitkomsten van deze workshop zijn verwerkt in een rapport, dat in concept als input is gebruikt voor de '1st World Conference on Research Integrity' in 2007 in Lissabon. Hierna is het rapport nog bijgesteld en naar buiten gebracht. Hoewel in de titel zowel integriteit als schending daarvan genoemd wordt, gaat het rapport vooral over schendingen van de wetenschappelijke integriteit. Het rapport is nadrukkelijk normengericht; principes als bijvoorbeeld eerlijkheid of zorgvuldigheid komen niet aan de orde. In het rapport worden verschillende soorten schendingen onderscheiden: core research misconduct, research practice misconduct, data-related misconduct, publication related misconduct, personal misconduct en financial, and other misconduct. Van deze verschillende soorten is core research misconduct de meest ernstige vorm, terwijl 'bad data management' of 'insensitivity to social or cultural norms' ook als vormen van misconduct worden beschouwd. Het rapport neemt geen standpunt in over passende sancties. Het rapport stelt vooral vragen die aan de orde moeten komen bij het opstellen van een nationale code.³⁹

– *The European Code of Conduct for Research Integrity*

³⁷ Statement Drafting Committee at the 2nd and 3rd World Conference on Research Integrity. (2010). *Singapore statement on integrity*. Geraadpleegd van <http://www.singaporestatement.org/>.

³⁸ Statement Drafting Committee at the 3rd World Conference on Research Integrity. (2013). *Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaboration*. Geraadpleegd van <http://www.researchintegrity.org/Statements/Montreal%20Statement%20English.pdf>

³⁹ OECD Global Science Forum. (2007). *Best practices for ensuring scientific integrity and preventing misconduct*. Geraadpleegd van <http://www.oecd.org/sti/sci-tech/40188303.pdf>.

De European Science Foundation en ALLEA (the Federation of 59 Academies of Sciences and Humanities) hebben in 2011 deze Europese code voor wetenschappelijke integriteit uitgebracht. De code (19 pagina's) stipuleert principes van wetenschappelijk integriteit, benoemt schendingen en gaat uitgebreid in op principes of research integrity en good research practices. De code is daarmee zowel op principes als op normen gericht. In deze code wordt, op uitgebreidere wijze dan in andere codes, ingegaan op de achtergrond van wetenschappelijk integriteit: waarom is wetenschappelijke integriteit belangrijk en wanneer kan deze in het geding komen? De code bekijkt de normen van integriteit vooral vanuit good practices en niet vanuit misconduct. Sancties worden dan ook niet genoemd.

Ook wordt de context van internationale onderzoekssamenwerking geschetst, waarin een internationale integriteitscode helderheid zou kunnen scheppen. De Coordinating Committee van de OECD Global Science Forum heeft een voorbeeldtekst voor internationale overeenkomsten over integriteit opgesteld, die in deze Europese code is bijgevoegd. De code is dus bedoeld als leidraad voor het opstellen van nationale documenten over wetenschappelijk integriteit en schendingen daarvan en niet bindend.⁴⁰

2. Nationale Codes

– *The Danish Code of Conduct for Research Integrity*

De Deense code is in 2014 geschreven door een werkgroep van het Ministerie van Hoger Onderwijs en Wetenschap en de organisatie 'Universities Denmark'. Belangrijke referentiedocumenten voor deze werkgroep waren de Singapore Statement (2010), de Montreal Statement (2013) en The European Code of Conduct for Research Integrity (2011). De code gaat uit van de principes eerlijkheid, transparantie en accountability. Uit deze principes vloeien zes standaarden omtrent integriteit voort: onderzoeksplanning en -handelingen, data management, publicatie en communicatie, auteurschap, samenwerking en belangenverstrengeling. De uitwerkingen van deze standaarden vormen aanbevelingen. De Deense code heeft hierdoor een evenwichtige nadruk op zowel principes als op normen. Instellingen worden aangemoedigd om operationeel beleid en concrete procedures op instellingsniveau te formuleren. Daarnaast wordt veel aandacht besteed aan het belang van training omtrent integriteit, omdat alleen zo een onderzoekscultuur kan bestaan waarin wetenschappelijke integriteit hoog in het vaandel staat. De code is niet juridisch bindend, maar het belang van het adequaat omgaan met mogelijke schendingen wordt benadrukt. Hierbij wordt in overweging genomen dat ook situaties geadresseerd moeten worden waarin niet gesproken kan worden van een schending van wetenschappelijke integriteit, maar die wel de validiteit van de wetenschap en het vertrouwen in en tussen wetenschappers aantasten. In de appendix worden aanbevelingen voor het omgaan met schendingen gegeven op een redelijk abstract niveau: er moet een onpartijdig onderzoek plaatsvinden en instellingen moeten beleid hebben voor het adresseren van schendingen.⁴¹

– *NRC Research Integrity Policy (National Research Council Canada)*

Het Canadese beleidsdocument Research Integrity Policy van 2013 is een update van 2009 en 2005 die door de Nationale Onderzoeksraad (NRC) is opgesteld en expliciet voor haar onderzoekers geldt. Het doel van de code is om vertrouwen, bewustzijn en transparantie te bewerkstelligen, op basis van integriteitsprincipes. De NRC ziet als haar verantwoordelijkheid om het belang van integriteit onder de aandacht te brengen. Het grootste deel van dit document gaat in op schendingen van integriteit; de definitie, het melden en het instellen van een onderzoek. Het gaat dus met name in op de overschrijding van de normen. *Major*

⁴⁰ European Science Foundation and ALLEA. (2011). *The European code of conduct for research integrity*. Geraadpleegd van http://www.esf.org/fileadmin/Public_documents/Publications/Code_Conduct_ResearchIntegrity.pdf

⁴¹ Danish Ministry of Higher Education and Science. (2014). *The Danish code of conduct for research Integrity*. Geraadpleegd van <http://ufm.dk/en/publications/2014/the-danish-code-of-conduct-for-research-integrity>

schendingen worden onderscheiden van *minor* schendingen. Terwijl ernstige schendingen door middel van de beschreven procedure moeten worden geadresseerd, kunnen minder ernstige schendingen ook buiten een officieel onderzoek om behandeld worden. Hoe omgegaan wordt met schendingen wordt op een redelijk hoog detailniveau beschreven: wie ervoor verantwoordelijk is om de beschuldigingen te onderzoeken en in welke fases het proces om de mogelijke schending te onderzoeken moet verlopen. Mogelijke sancties worden hierbij niet genoemd. De National Research Council heeft ook een 'NRC Code of Conduct (2013)', die ingaat op algemene waarden en verantwoordelijkheden voor en van 'NRC employees'.⁴²

– *National policy statement on Ensuring Research Integrity in Ireland*

De Ierse code (2014) is een nationaal beleidsdocument dat is geschreven door de Irish Universities Association en vervolgens omarmd werd door de minister van onderzoek en innovatie. Het document is opgebouwd aan de hand van vier commitments: 1) standaarden, 2) onderwijs, 3) samenwerking voor continue verbetering, 4) actie om schendingen te adresseren. Deze code gaat dus aan de ene kant uit van het versterken van wetenschappelijke integriteit, door gedeelde standaarden en training in wetenschappelijke integriteit, en aan de andere kant gaat de code in op het proces dat gehanteerd wordt bij een mogelijke schending. De genoemde standaarden kunnen als principes worden gezien; de rest van de code is meer normengericht. Preventie van schendingen door onderwijs heeft een belangrijke plek in de code en wordt gezien als essentieel voor het onderhouden en ondersteunen van good research practices. De code maakt een onderscheid tussen schendingen van wetenschappelijke integriteit (FFP) en poor practices. Deze laatste vorm is in individuele gevallen minder kwalijk dan de eerste, maar het regelmatig voorkomen van poor practices wordt gezien als minstens zo schadelijk voor de validiteit van wetenschappelijke kennis en de reputatie van de wetenschap als FFP. Bovendien is er geen waterscheiding tussen de twee soorten schendingen. Principes voor het omgaan met schendingen worden genoemd, deze zijn grotendeels gebaseerd op de European Code of Conduct for Research Integrity van ALLEA en de European Science Foundation. De mogelijkheid om sancties op te leggen staat in de Ierse wet, inclusief schorsing of ontslag. Het proces dat hiertoe leidt moet in het statuut van de universiteit zijn opgenomen. Het beleidsdocument is niet bindend, maar bespreekt een gedeelde intentie.⁴³

– *Code of practice for research: promoting good practice and preventing misconduct*

De Britse integriteitscode is opgesteld door het UK Research Integrity Office en is door veel onderzoeksorganisaties en universiteiten in het Verenigd Koninkrijk overgenomen. De code gaat uit van principes, maar heeft vooral aandacht voor standaarden waarmee uiting wordt gegeven aan die principes. De code is dus vooral normengericht en gaat uit van good practices. Eén van die standaarden is 'training and mentoring'. Preventie wordt daarmee belangrijk gevonden. De code laat het aan instellingen en organisaties om te definiëren wat schendingen van wetenschappelijke integriteit zijn en om dit aan hun medewerkers duidelijk te maken. Hierbij is het belangrijk om een procedure te hebben voor het omgaan met schendingen.⁴⁴

– *Ethische code van het wetenschappelijk onderzoek in België*

In de Belgische code (2009) is uitdrukkelijk gekozen voor een ethische code, in plaats van wettelijke of reglementaire bepalingen, omdat zo'n aanpak volgens de code op groter draagvlak kan rekenen onder wetenschappers en van hen vraagt om de code zelf in de praktijk invulling te

⁴² National Research Council Canada. (2013). *NRC research integrity policy*. Geraadpleegd van http://www.nrc-cnrc.gc.ca/eng/about/policies/research_integrity/index.html; en National Research Council Canada (2013). *Code of Conduct*. Geraadpleegd van http://www.nrc-cnrc.gc.ca/obj/doc/about-apropos/ethics_integrity-ethiques_integrite/code_of_conduct_may_2013.pdf

⁴³ Irish Universities Association. (2014). *National policy statement on ensuring research integrity in Ireland*. Geraadpleegd van

<http://www.iua.ie/publication/national-policy-statement-on-ensuring-research-integrity-in-ireland/>

⁴⁴ UK Research integrity Office. (2009) *Code of practice for research: promoting good practice and preventing misconduct*. Geraadpleegd van <http://ukrio.org/wp-content/uploads/UKRIO-Code-of-Practice-for-Research.pdf>

geven. In de code is dan ook niets te vinden over schendingen of hoe men hiermee om moet gaan. De code berust op principes: zorgvuldigheid en voorzichtigheid, betrouwbaarheid en controleerbaarheid, onafhankelijkheid en onpartijdigheid en is derhalve geheel gericht op principes. De code is niet bindend en gaat niet in op het omgaan met schendingen of het verschil tussen schendingen en sloppy science.⁴⁵

⁴⁵ Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België, de Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux Arts de Belgique en de Académie Royale de Médecine de Belgique. (2009). Ethische code van het wetenschappelijk onderzoek in België. Geraadpleegd van http://www.kvab.be/downloads/vcwi/definitief_belspo-ce-WEB_NL.pdf

Bijlage 2: Literatuurlijst

1. Achtergrondliteratuur

- Bruijn, Hans de. (2007). *Een gemakkelijke waarheid. Waarom we niet leren van onderzoekscommissies*, 's-Gravenhage: NSOB. Elektronische versie: www.nsob.nl.
- Committee on Science, Engineering, and Public Policy. (2009). *On being a scientist: a guide to responsible conduct in research* (3rd ed.). Washington, D.C.: National Academies Press.
- Godecharle, S., Nemery, B., Dierickx, K. (2014). Heterogeneity in European Research Integrity Guidance: Relying on Values or Norms?. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 9 (3), art.nr. DOI: 10.1177/1556264614540594, 1-12.
- Interacademy Partnership. (2016). *Doing global science: a guide to responsible conduct in the global research enterprise*. Princeton: Princeton University Press.

2. Internationale Codes

- Review of the Australian code for the responsible conduct of research*. (2015) Geraadpleegd van <https://www.nhmrc.gov.au/research/responsible-conduct-research/review-australian-code-responsible-conduct-research>.
- Australian Research Council, National Health and Medical Research Council and Universities Australia. (2007). *The Australian code for the responsible conduct of research*. Geraadpleegd van <https://www.nhmrc.gov.au/guidelines-publications/r39>.
- Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België, de Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux Arts de Belgique en de Académie Royale de Médecine de Belgique. (2009). *Ethische code van het wetenschappelijk onderzoek in België*. Geraadpleegd van http://www.kvab.be/downloads/vcwi/definitief_belspo-ce-WEB_NL.pdf.
- Danish Ministry of Higher Education and Science. (2014). *The Danish code of conduct for research Integrity*. Geraadpleegd van <http://ufm.dk/en/publications/2014/the-danish-code-of-conduct-for-research-integrity>.
- Irish Universities Association. (2014). *National policy statement on ensuring research integrity in Ireland*. Geraadpleegd van <http://www.iua.ie/publication/national-policy-statement-on-ensuring-research-integrity-in-ireland/>.
- Japanese Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. (2014). *Guidelines for responding to misconduct in research*. Geraadpleegd van <http://www.mext.go.jp/english/topics/1360017.htm>.
- National Research Council Canada (2013). *Code of Conduct*. Geraadpleegd van http://www.nrc-cnrc.gc.ca/obj/doc/about-apropos/ethics_integrity-ethiques_integrite/code_of_conduct_may_2013.pdf.
- National Research Council Canada. (2013). *NRC research integrity policy*. Geraadpleegd van http://www.nrc-cnrc.gc.ca/eng/about/policies/research_integrity/index.html
- UK Research integrity Office. (2009) Code of practice for research: promoting good practice and preventing misconduct. Geraadpleegd van <http://ukrio.org/wp-content/uploads/UKRIO-Code-of-Practice-for-Research.pdf>.

2a. In Terms of Reference genoemde codes

- European Science Foundation and ALLEA. (2011). *The European code of conduct for research integrity*. Geraadpleegd van http://www.esf.org/fileadmin/Public_documents/Publications/Code_Conduct_ResearchIntegrity.pdf.
- OECD Global Science Forum. (2007). *Best practices for ensuring scientific integrity and preventing misconduct*. Geraadpleegd van <http://www.oecd.org/sti/sci-tech/40188303.pdf>.
- Statement Drafting Committee at the 2nd World Conference on Research Integrity. (2010). *Singapore statement on integrity*. Geraadpleegd van <http://www.singaporestatement.org/>.

Statement Drafting Committee at the 3rd World Conference on Research Integrity. (2013). *Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaboration*. Geraadpleegd van <http://www.researchintegrity.org/Statements/Montreal%20Statement%20English.pdf>.

3. KNAW Adviezen

- KNAW. (2005). *Wetenschap op bestelling. Over de omgang tussen wetenschappelijk onderzoekers en hun opdrachtgevers*. Geraadpleegd van <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/wetenschap-op-bestelling>.
- KNAW. (2012). *Zorgvuldig en integer omgaan met wetenschappelijke onderzoeksgegevens*. Geraadpleegd van <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/zorgvuldig-en-integer-omgaan-met-wetenschappelijke-onderzoeksgegevens>.
- KNAW. (2013). *Vertrouwen in wetenschap*. Geraadpleegd van <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/vertrouwen-in-wetenschap>.
- KNAW. (2014). *Briefadvies correct citeren*. Geraadpleegd van <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/correct-citeren>.
- KNAW, VSNU en NWO. (2001). *Notitie wetenschappelijke integriteit. Over normen van wetenschappelijk onderzoek en een Landelijk Orgaan voor Wetenschappelijke Integriteit (LOWI)*. Geraadpleegd van <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/notitie-wetenschappelijke-integriteit>.

4. Literatuur aangedragen door Lex Bouter

- Begley, C. G., & Ioannidis, J. P. (2015). Reproducibility in science improving the standard for basic and preclinical research. *Circulation research*, 116(1), 116-126.
- Bouter, L. M. (2015). Commentary: perverse incentives or rotten apples?. *Accountability in research*, 22(3), 148-161.
- Bouter, L. M. (2016). Open data is not enough to realize full transparency. *Journal of clinical epidemiology*, 70, 256-257.
- Fanelli, D. (2013). Redefine misconduct as distorted reporting. *Nature*, 494(7436), 149-149.
- Hiney, M. (2015). Research integrity: what it means, why it is important and how we might protect it. Geraadpleegd van <http://www.scienceeurope.org/downloads>.
- Ioannidis, J. P. (2014). How to make more published research true. *PLOS medicine*, 11(10), 1-6.
- Mazar, N. & Ariely, D. (2015). Dishonesty in scientific research. *The Journal of Clinical Investigations*. 125(11), 3993-3996.
- Nosek, B. A., Alter, G., Banks, G. C., Borsboom, D., Bowman, S. D., Breckler, S. J., ... & Contestabile, M. (2015). Promoting an open research culture: Author guidelines for journals could help to promote transparency, openness, and reproducibility. *Science*, 348(6242), 1422.
- Nuzzo, R. (2015). Fooling ourselves. *Nature*, 526(7572), 182-185.
- Shaw, D. M., & Erren, T. C. (2015). Ten simple rules for protecting research integrity. *PLoS Comput Biol*, 11(10), e1004388.
- Spellman, B. A. (2015). A short (personal) future history of revolution 2.0. *Perspectives on Psychological Science*, 10(6), 886-899.

5. Literatuur uit KNAW-rapport over correct citeren

- Aksnes, D. (2003). A macro study of self-citation. *Scientometrics*, 56(2), 235-246.
- Bretag, T., & Carapiet, S. (2007). A preliminary study to identify the extent of self-plagiarism in Australian academic research. *Plagiarism: Cross-Disciplinary Studies in Plagiarism, Fabrication, and Falsification*, 92-103.
- Carley, S., Porter, A. L., & Youtie, J. (2013). Toward a more precise definition of self-citation. *Scientometrics*, 94(2), 777-780.
- Costas, R., Van Leeuwen, T. N., & Bordons, M. (2010). Self-citations at the meso and individual levels: effects of different calculation methods. *Scientometrics*, 82(3), 517-537.

- Engqvist, L., & Frommen, J. G. (2008). The h-index and self-citations. *Trends in Ecology & Evolution*, 23(5), 250-252.
- Falagas, M. E., & Kavvadia, P. (2006). "Eigenlob": self-citation in biomedical journals. *The FASEB Journal*, 20(8), 1039-1042.
- Fowler, J. H., & Aksnes, D. W. (2007). Does self-citation pay?. *Scientometrics*, 72(3), 427-437.
- Lancet, T. (2009). Self-plagiarism: unintentional, harmless, or fraud?. *The Lancet*, 374(9691), 664.
- Martin, B. R. (2013). Whither research integrity? Plagiarism, self-plagiarism and coercive citation in an age of research assessment. *Research policy*, 42(5), 1005-1014.
- Scanlon, P. M. (2007, January 17). Song from myself: An anatomy of self plagiarism. *Plagiarism: Cross-Disciplinary Studies in Plagiarism, Fabrication, and Falsification*, 57-66.
- Shema, H. (2012, July 24). On self-citation. *Scientific American*. Geraadpleegd van <http://blogs.scientificamerican.com/information-culture/on-self-citation/>
- Stokstad, E. (2014). Alleging 'malpractice' with climate skeptic papers, publisher kills journal. *Science Insider*. Geraadpleegd van <http://news.sciencemag.org/physics/2014/01/alleging-malpractice-climate-skeptic-papers-publisher-kills-journal>
- Wright, A. (2011, September 15). Stop me if you think you've read this before: self-plagiarism 'misconduct'. *Times Higher Education*. Geraadpleegd van <https://www.timeshighereducation.com/news/stop-me-if-you-think-youve-read-this-before-self-plagiarism-misconduct/417438.article>

6. Overige literatuur

- Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI). (2014) Advies nr. 06. Geraadpleegd via <https://www.lowi.nl/nl/bestanden/LOWIAdvies2014nr06.pdf>

Bijlage 3: Vertegenwoordigers Hogescholen en Toegepast Onderzoek Organisaties

De commissie heeft een focusgroep georganiseerd met de volgende vertegenwoordigers en integriteitsexperts van Hogescholen en Toegepast Onderzoek Organisaties (TO2-instellingen):

Reijer Gaasterland	Integrity officer, TNO
Riche Martens	Jurist, TNO
Annelies de Jeu	Manager Onderzoeksbeleid, Kwaliteitszorg en Bibliotheek, Hogeschool Utrecht
Marcel de Haas	Kwartiermaker onderzoeksbeleid en –ondersteuning, Haagse Hogeschool
Daan Andriessen	Lector methodologie van praktijkgericht onderzoek. Hogeschool Utrecht (Voorzitter van de commissie HBO Gedragscode 2010)
Johannes van der Vos	Senior beleidsmedewerker Vereniging Hogescholen

Bijlage 4: Terms of Reference Adviescommissie

Terms of Reference

**Adviescommissie verkenning
herziening Nederlandse Gedragscode
Wetenschapsbeoefening**

VSNU – KNAW – NWO – NFU

Terms of Reference adviescommissie verkenning herziening Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening

Aanleiding

De principes van goed wetenschappelijk onderwijs en onderzoek staan sinds 2004 beschreven in de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening. Sindsdien is de wetenschap volop in beweging. Het data-intensief onderzoek neemt bijvoorbeeld toe. Bovendien is wetenschappelijke integriteit de afgelopen jaren meer en meer in de belangstelling komen te staan.

In dezelfde periode zijn een aantal belangwekkende rapporten en boeken verschenen. Dit zijn onder andere de rapporten van de commissies Algra (Vertrouwen in wetenschap), Bensing (briefadvies Correct Citeren) en Schuyt (rapport Zorgvuldig en integer omgaan met wetenschappelijke onderzoeksgegevens). Deze rapporten waren voor de VSNU al aanleiding om tot een lichte aanpassing van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening te komen.

De ontwikkelingen in de wetenschap en het belang van wetenschappelijke integriteit vragen om een meer fundamentele beschouwing van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening.

Besluit

De voorzitters van de VSNU, KNAW, NWO en NFU, overwegende dat er voldoende aanleiding is om de (aard van) de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening tegen het licht te houden, besluiten tot het instellen van de adviescommissie 'verkenning herziening Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening', hierna te noemen de commissie.

Taakopdracht

Onderdeel 1

De commissie heeft tot taak te verkennen in hoeverre de huidige Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening voldoet aan de eisen die aan een dergelijke code gesteld kunnen worden en of het wenselijk is deze code te herzien. Specifiek wordt de commissie gevraagd een verkenning uit te voeren naar 1) de verhouding van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening tot internationale codes, 2) de aard van de gedragscode, 3) de principes van behoorlijke wetenschapsbeoefening, 4) de wenselijkheid om de gedragscode ook van toepassing te laten zijn op toegepast, praktijk- of privaat onderzoek, 5) de bruikbaarheid van de gedragscode in het onderwijs en 6) de vormgeving van de gedragscode. De commissie wordt verzocht aan de besturen van VSNU, KNAW, NWO en NFU een samenhangend advies uit te brengen over onderstaande vragen.

Toelichting op de vragen aan de commissie

- 1. De verhouding van de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening tot internationale codes.** Hoe verhoudt de huidige code zich tot belangrijke internationale

codes¹ en wat zou dat moeten betekenen voor een eventuele nieuwe Nederlandse code? Hoe worden de verschillende codes gebruikt en geïnterpreteerd in de praktijk en in hoeverre is er meer synchronisatie mogelijk?

2. **De aard van de gedragscode.** Moet de gedragscode een aspirationele code blijven met idealen die wetenschappers zelf nastrevenswaardig vinden of zou het een meer disciplinerende code moeten worden?
3. **De principes van behoorlijke wetenschapsbeoefening.** Zijn de huidige zes principes, eerlijkheid en zorgvuldigheid, betrouwbaarheid, controleerbaarheid, onpartijdigheid, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid, terecht de centrale principes van behoorlijke wetenschapsbeoefening? Zo ja, zijn deze principes in de huidige code goed gedefinieerd? Zo nee, zijn andere deugden, een andere ordening van de principes of een andere uitwerking van de principes beter?
4. **De wenselijkheid om de gedragscode ook van toepassing te laten zijn op toegepast, praktijk- of privaat onderzoek.** Zou de gedragscode ook zo opgesteld moeten zijn dat organisaties waar toegepast, praktijk- of privaat onderzoek plaatsvindt zich bij de code aan kunnen sluiten? Kan de commissie bovendien een indicatie geven van de (positieve en negatieve) consequenties van dit advies?
5. **De bruikbaarheid van de gedragscode in het onderwijs.** Beschrijft de gedragscode wetenschapsbeoefening terecht de principes van goed wetenschappelijk onderwijs en onderzoek? Dit onderdeel valt uiteen in drie subvragen:
 - a. Zou de code betrekking moeten hebben op het onderwijs? Dit is nu het geval en dit betekent dat bijvoorbeeld plagiaat geconstateerd kan worden op Powerpoint sheets van docenten.
 - b. Hoe zorgen we dat de gedragscode geschikt is om te gebruiken in het wetenschappelijk onderwijs (colleges en werkgroepen)?
 - c. Zou onderzoek dat door studenten uitgevoerd wordt ook onder de gedragscode moeten vallen?
6. **De vormgeving van de gedragscode.** Heeft de commissie adviezen over de vormgeving van de code? Hoe lang zou deze bijvoorbeeld moeten zijn?

Onderdeel 2

Bovendien verzoeken wij de commissie om zich te buigen over:

- de definitie van plagiaat in de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening 2004 (versie 2014)
- de wenselijkheid om tekst op te nemen over mogelijke sancties bij schendingen van de wetenschappelijke integriteit in de gedragscode
- de wenselijkheid van het in behandeling nemen van anonieme klachten over vermoede schendingen van de wetenschappelijke integriteit

De commissie draagt zorg voor de aanbidding van een conceptrapportage voor 25 mei 2016.

Samenstelling en instellingsduur

Tot lid van de commissie worden op persoonlijke titel benoemd:

Prof. dr. Kelmpe Algra (voorzitter)

Prof. dr. Roberta D'Alessandro

Prof. mr. Antoine (Ton) Hol

Prof. dr. Huub Dijkstra

Prof. dr. Lex Bouter

Prof. dr. mr. Catrien Bijleveld

¹ Waar onder in ieder geval 1) The European Code of Conduct for Research Integrity (ESF/ALLEA),

2) 'Singapore Statement on Research Integrity' (WCRI) en 3) Best Practices for ensuring scientific integrity and preventing misconduct (OECD).

Prof. dr. Jenny Dankelman
Prof. dr. Paul Smits
Prof. mr. Jan Struiksmā
Prof. dr. Peter Werkhoven

De commissie wordt ingesteld tot 1 juni 2016.

Vanuit het bureau van de KNAW treedt als adviseur van de commissie op:
Erik van de Linde

De commissie wordt ondersteund vanuit het bureau van de VSNU door: Kim Huijpen,
secretaris

Kwaliteitsbeheer

De leden van de commissie hebben voordat zij benoemd zijn, kennis genomen van de code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling en de verklaring daarvan ingevuld en geretourneerd, voorafgaand aan de eerste vergadering van de commissie.

Nazorg en communicatie

De commissie besteedt aandacht aan de nazorg en communicatie rondom haar bevindingen. De onderwerpen wetenschappelijke integriteit en goede wetenschapsbeoefening zijn gevoelige onderwerpen. Deze onderwerpen kunnen rekenen op een grote belangstelling van de media. De commissie wordt verzocht om in samenspraak met de communicatieafdelingen van de VSNU, KNAW, NWO en NFU een communicatiestrategie te hebben opgesteld, voordat ze haar bevindingen presenteert. Het is in beginsel de bedoeling dat de bevindingen van de commissie openbaar gemaakt worden.

Kosten en vergoedingen

De leden ontvangen een vergoeding voor de reiskosten.

Geheimhouding

De commissie neemt geheimhouding in acht ten aanzien van alle informatie die in het kader van de uitvoering van dit besluit als vertrouwelijk is aan te merken.

Aldus vastgesteld door het de voorzitter van de VSNU op 14 januari 2016 te Den Haag,
namens de voorzitters van KNAW, NWO en NFU.

K. Dittrich

Bijlage 5: De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening 2004 (2014)

De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening

Principes van goed wetenschappelijk onderwijs en onderzoek

's-Gravenhage 2004
herziening 2012
herziening 2014

Vereniging van Universiteiten (VSNU)

Inhoud

De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening	1
Preambule	3
Principes en Uitwerkingen	5
1. Eerlijkheid en zorgvuldigheid	5
2. Betrouwbaarheid	7
3. Controleerbaarheid	8
4. Onpartijdigheid	9
5. Onafhankelijkheid	10
6. Verantwoordelijkheid	11

Preambule

Deze Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening is opgesteld op verzoek van de Vereniging van Universiteiten (VSNU) in 2004. Aanleiding voor het opstellen van de gedragscode is de breed gedragen overtuiging dat medewerkers¹ aan instellingen die een maatschappelijke rol vervullen, gehouden zijn aan een correcte uitoefening van hun taak. Regels voor die correcte uitoefening dienen op schrift gesteld te zijn om ze te delen en er elkaar, indien nodig, op aan te kunnen spreken.

1. De code is van toepassing op de wetenschapsbeoefening, waaronder wordt verstaan wetenschappelijk onderwijs en onderzoek aan alle universiteiten² die hebben verklaard deze code tot uitgangspunt te nemen. Preciezer gezegd is de code opgesteld voor de individuele wetenschapsbeoefenaar, dat zijn allen die betrokken zijn bij wetenschappelijk onderzoek en onderwijs binnen de kaders van een universiteit, met inbegrip van studenten. De code heeft ook betrekking op degenen die bestuurlijke verantwoordelijkheid dragen voor de wetenschapsbeoefening.
2. De code heeft als uitgangspunt de bestuurlijk autonome universiteit die de academische vrijheid van de daarbinnen werkzame wetenschapsbeoefenaren garandeert. De universiteit draagt de verantwoordelijkheid om die vrijheid te bevorderen binnen de kaders van de vastgelegde onderwijs- en onderzoeksprogramma's.
3. De code heeft tegelijkertijd als uitgangspunt dat een universiteit een samenwerkingsverband is van diverse partijen. De belanghebbenden bij correcte wetenschapsbeoefening zijn zowel de wetenschapsbeoefenaren en aankomende wetenschapsbeoefenaren zoals studenten en promovendi, als de afnemers van het onderzoek en de valorisatie, dus de overheid, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven, financiers en gebruikers. Integer handelen door iedere wetenschapsbeoefenaar is een essentiële voorwaarde voor het stellen van vertrouwen in de wetenschap door al deze belanghebbenden. Integer handelen is het fundament waarop goede en betrouwbare wetenschapsbeoefening rust.
4. De code bevat principes die de leden van de academische gemeenschap individueel, tegenover elkaar en tegenover de maatschappij in acht moeten nemen. De principes kunnen worden opgevat als algemene opvattingen over goede wetenschapsbeoefening en als instrument van zelfregulering. Als overkoepelend principe geldt dat iedere wetenschapsbeoefenaar gebonden is aan de kaders die door Nederlandse en internationale wetgeving zijn gesteld. Aan die wettelijke kaders wordt in deze gedragscode verder geen aandacht besteed. Een tweede overkoepelend principe is transparantie; iedere wetenschapsbeoefenaar dient inzichtelijk te (kunnen) maken hoe hij deze principes in praktijk brengt.
5. De in de code genoemde principes zijn nader gespecificeerd in uitwerkingen. Deze uitwerkingen vormen een normstelling voor het gedrag van docenten, onderzoekers, studenten en bestuurders. Zij geven de nationale en internationale *best practices* weer. Afwijkingen kunnen onder omstandigheden gerechtvaardigd zijn.

¹ Onder medewerker wordt in deze code verstaan degene die cf. de CAO-NU een dienstverband heeft (gehad) bij de universiteit of die anderszins werkzaam is (geweest) onder verantwoordelijkheid van de universiteit.

² Onder universiteit wordt in deze code mede verstaan de (onderzoeks-)organisaties die hebben verklaard deze code tot uitgangspunt te nemen.

Het kunnen toepassen van de bepalingen is afhankelijk van de concrete omstandigheden waarin de wetenschapsbeoefenaar zich bevindt. Bovendien kunnen de omstandigheden waarin de universiteit zich bevindt veranderen. Iedere wetenschapsbeoefenaar dient echter in staat te zijn gemotiveerd uit te leggen of — en zo ja waarom en in hoeverre— hij afwijkt van de uitwerkingen van de gedragscode wetenschapsbeoefening (de regel 'pas toe of leg uit').

6. De code omvat deze preambule, de principes en hun uitwerkingen, schendingen van de wetenschappelijke integriteit en het preventiebeleid van de universiteiten. Er zijn zes principes van behoorlijke wetenschapsbeoefening:
Eerlijkheid en zorgvuldigheid
Betrouwbaarheid
Controleerbaarheid
Onpartijdigheid
Onafhankelijkheid
Verantwoordelijkheid
7. Alle universiteiten en de daar werkzame wetenschapsbeoefenaren doen al het nodige om zich de inhoud van deze code eigen te maken. Zij dragen er bovendien zorg voor dat de gedragscode wordt bediscussieerd in de academische gemeenschap. Hierdoor wordt bewustwording gestimuleerd van wat wordt verstaan onder goed wetenschappelijk onderwijs en onderzoek.
8. Deze code verplicht de wetenschapsbeoefenaren niet alleen tot naleving, maar zij hebben ook een verantwoordelijkheid in het bevorderen van de naleving ervan in hun academische omgeving. Bij de bestuursorganen van de universiteit rust een verplichting om de naleving van de code te bevorderen en te handhaven. De universiteit heeft een openbaar en dwingend reglement dat de onafhankelijke behandeling van klachten over schendingen van de wetenschappelijke integriteit reguleert.
9. De opstellers van de gedragscode zijn zich er van bewust dat met deze code niet alle problemen zijn beschreven. Er zijn grensgevallen en dilemma's denkbaar of bekend uit de wetenschapspraktijk, waar een code geen pasklaar antwoord op kan geven. Onderzoekers worden aangemoedigd voorbeelden daarvan op te werpen en er onderling over te discussiëren.
10. De code beschrijft het gedrag dat van de wetenschapsbeoefenaar verwacht wordt en bevat daarom geen klachtprocedures. Deze zijn beschreven in de door de instellingen zelf ingestelde klachtenregeling wetenschappelijke integriteit. In deze klachtenregelingen en in het Landelijk Model Klachtenregeling Wetenschappelijke Integriteit is omwille van de duidelijkheid in de bijlage aangegeven welke de schendingen van de wetenschappelijke integriteit zijn, waarop deze klachtprocedures van de instellingen in ieder geval betrekking hebben. Voor alle duidelijkheid wordt benadrukt dat het afwijken van een gedragsregel uit deze gedragscode niet per definitie een schending van de wetenschappelijke integriteit hoeft in te houden.
11. De Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening is vastgesteld door het Algemeen Bestuur van de Vereniging van Universiteiten op 17 december 2004 en trad in werking op 1 januari 2005.
De code is aangepast op 25 mei 2012.
De code is opnieuw aangepast op 31 oktober 2014, in overleg met de KNAW.

Principes en Uitwerkingen

1. Eerlijkheid en zorgvuldigheid

Principe

Wetenschapsbeoefenaren zijn eerlijk en openhartig over hun onderzoek en over de toepassingen ervan. Wetenschappelijke activiteiten geschieden met zorgvuldigheid. Prestatiedruk mag daaraan geen afbreuk doen.

Definitie

Van de onderzoeker wordt gevraagd dat hij open en genuanceerd is over onzekerheidsmarges en andere begrenzingen van de geldigheid van zijn onderzoek en dat van zijn vakgenoten. Hij communiceert realistisch over de resultaten van zijn onderzoek. Het handelen van een wetenschapsbeoefenaar is zorgvuldig als het gebeurt met de toewijding en de nauwkeurigheid die nodig zijn om het beroep goed te kunnen uitoefenen.

Uitwerking

- 1.1. De wetenschapsbeoefenaar weet dat wetenschap uiteindelijk is gericht op waarheidsvinding en dat hij daarom bij de presentatie van de aard en reikwijdte van zijn resultaten zo precies mogelijk dient te zijn. Hij zal dus niet liegen over zijn bevindingen of over daaraan verbonden onzekerheden. Zorgvuldigheid strekt zich ook uit tot het presenteren van twijfels en contra-indicaties.
- 1.2. Iedere wetenschapsbeoefenaar toont respect voor mensen en dieren die betrokken zijn bij wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. Onderzoek met mensen is principieel slechts mogelijk als zij *informed consent* hebben verleend, de risico's gering zijn, en de privacy van de betrokkenen afdoende wordt beschermd. Onderzoek met dieren is slechts toegestaan met de wettelijk vereiste toestemming en met inachtneming van de wettelijke richtlijnen.
- 1.3. Door correcte bronvermelding wordt duidelijk gemaakt welke de intellectuele herkomst is van de geciteerde of geparafraseerde teksten. Dit geldt ook voor informatie afkomstig van het internet en uit anonieme bronnen. Zonder bronvermelding worden geen teksten of resultaten van onderzoek van anderen overgenomen.
- 1.4. Auteurschap wordt erkend. In het vakgebied gebruikelijke regels worden daarbij nageleefd.
- 1.5. Een wetenschapsbeoefenaar zal geen (delen uit) eerder gepubliceerd eigen werk opnieuw publiceren als ware dit een nieuwe bijdrage aan de wetenschappelijke literatuur. Wanneer hij eerder gepubliceerde bevindingen opnieuw publiceert, zal hij dat door correcte bronvermelding of op andere in zijn vakgebied aanvaarde wijze duidelijk maken. Hergebruik zonder bronvermelding van korte teksten die al dan niet samen met co-auteurs zijn gepubliceerd is binnen veel wetenschapsgebieden geoorloofd en zelfs gebruikelijk indien het gaat om korte passages in inleiding, theorievorming en methodebeschrijving.

- 1.6. Zorgvuldigheid blijkt uit precisie en nuance bij het verzorgen van wetenschappelijk onderwijs, het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek en het publiceren van de resultaten daarvan en bij andere vormen van kennisoverdracht.
- 1.7. Zorgvuldigheid beperkt zich niet tot het uitvoeren van en rapporteren over wetenschappelijk onderzoek, maar strekt zich ook uit tot de relaties tussen wetenschapsbeoefenaren onderling, tussen promotor en promovendus, tussen docenten en studenten en in relaties met de maatschappij.
- 1.8. Goed mentorschap is essentieel: een student, een promovendus en een juniormedewerker bevinden zich in een hiërarchisch ondergeschikte positie. De verantwoordelijkheden van personen betrokken bij onderwijs en onderzoek zijn binnen de instelling duidelijk omschreven en worden nageleefd.
- 1.9. Een wetenschapsbeoefenaar vermijdt persoonlijke relaties die een redelijke twijfel zouden kunnen wekken aan de objectiviteit van zijn beslissingen, of die tot enige vorm van dwang of uitbuiting van een hiërarchisch ondergeschikte zouden kunnen leiden.
- 1.10. Een wetenschapsbeoefenaar draagt er zorg voor dat zijn deskundigheid voor het uitoefenen van zijn taken op peil blijft. Hij aanvaardt geen taken waarvoor hij de nodige deskundigheid mist. Zo nodig geeft hij de grenzen van zijn deskundigheid aan.
- 1.11. Een wetenschapsbeoefenaar is medeverantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijsprogramma waarvoor hij onderwijs verzorgt, en voor de wetenschappelijke en maatschappelijke waarde van het onderzoeksprogramma waaraan hij deelneemt. Hij volgt zijn eigen voorkeuren alleen voor zover dat met die verantwoordelijkheid verenigbaar is.

2. Betrouwbaarheid

Principe

De reputatie van betrouwbaarheid van de wetenschap wordt door iedere wetenschapsbeoefenaar met zijn handelwijze ondersteund en versterkt. Een wetenschapsbeoefenaar is betrouwbaar in de uitvoering van zijn onderzoek en het rapporteren daarover, en evenzeer in de overdracht van zijn kennis in onderwijs en publicaties.

Definitie

Een wetenschapsbeoefenaar handelt betrouwbaar als hij nauwgezet onderzoek uitvoert en zorgt dat de verslaglegging van het onderzoek volledig is. Dit maakt wetenschappelijk onderzoek traceerbaar, controleerbaar en toetsbaar. Betrouwbaarheid heeft zowel betrekking op het gedrag van de wetenschapsbeoefenaar als op zijn schriftelijke werk. Over (statistische) onzekerheid van onderzoeksresultaten en foutenmarges wordt in publicaties melding gemaakt.

Uitwerking

- 2.1. De onderzoeksdata zijn daadwerkelijk verzameld. De gebruikte statistische methoden zijn in overeenstemming met de methodologische standaarden voor het gebruikte type gegevens. Het selectief weglaten van onderzoeksresultaten wordt gemeld en beargumenteerd.
- 2.2. Speculaties naar aanleiding van de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek worden als zodanig herkenbaar in rapportages opgenomen. Conclusies op basis van de gepresenteerde resultaten behoren niet speculatief te zijn.
- 2.3. Een (peer)reviewer maakt geen misbruik van het gedachtengoed van de betreffende auteur(s) zoals vervat in het te beoordelen artikel.
- 2.4. Een wetenschapsbeoefenaar geeft, als beslissingen over zijn loopbaan of zijn taken aan de orde zijn, een volledig en eerlijk beeld van zijn bekwaamheden.
- 2.5. Bij informatieoverdracht in het onderwijs wordt selectieve weergave van beschikbare kennis vermeden of beargumenteerd. Overgedragen wetenschappelijke kennis is duidelijk onderscheidbaar van eigen opvattingen of speculaties daarover.

3. Controleerbaarheid

Principe

Gepresenteerde informatie is controleerbaar. Als onderzoeksresultaten openbaar worden gemaakt, blijkt duidelijk waar de gegevens en de conclusies op zijn gebaseerd, waaraan ze zijn ontleend en waar ze te controleren zijn.

Definitie

Handelen is controleerbaar als het voor anderen mogelijk is om na te gaan of het voldoet aan relevante maatstaven (bijvoorbeeld van kwaliteit of betrouwbaarheid).

Uitwerking

- 3.1. Onderzoek moet gerepliceerd kunnen worden om de juistheid ervan te testen. De keuze van de onderzoeksvraag, de opzet van het onderzoek, de keuze van de gehanteerde methode en verwijzing naar geraadpleegde bronnen is zodanig nauwkeurig gedocumenteerd dat controle op alle stappen van het onderzoeksproces in beginsel mogelijk is.
- 3.2. De kwaliteit van dataverzameling, data-invoer, dataopslag en dataverwerking wordt goed bewaakt. Goede verslaglegging van alle stappen en controle op de uitvoering is noodzakelijk (labjournaals, voortgangsrapportages, documentatie van afspraken en beslissingen enz.).
- 3.3. De bewaartermijn van ruwe onderzoeksgegevens is minimaal 10 jaar. Deze gegevens worden op aanvraag ter beschikking gesteld aan andere wetenschapsbeoefenaren, tenzij wettelijke bepalingen zich daartegen verzetten.
- 3.4. Ruwe onderzoeksgegevens worden zodanig gearcheveerd dat deze te allen tijde met een minimum aan tijd en handelen kunnen worden geraadpleegd.
- 3.5. Bij al het onderwijsmateriaal, ook bij mondelinge informatieoverdracht, wordt de herkomst of de bron daarvan vermeld.

4. Onpartijdigheid

Principe

De wetenschapsbeoefenaar laat zich bij zijn wetenschappelijke activiteiten leiden door geen ander belang dan het wetenschappelijk belang. Hij is altijd bereid zich daarvoor te verantwoorden.

Definitie

Een wetenschapsbeoefenaar is onpartijdig en objectief als hij zich bij zijn oordeelsvorming en beslissingen niet laat leiden door persoonlijke belangen, voorkeur, genegenheid of vooroordeel, of door de belangen van zijn opdrachtgever/financier.

Uitwerking

- 4.1. Wetenschapsbeoefenaren geven anderen de ruimte om zich intellectueel onafhankelijk op te stellen. Dit geldt met name wanneer er sprake is van een hiërarchische relatie, zoals tussen promotor en promovendus, of tussen docent en student.
- 4.2. De keuze van methoden en criteria is uitsluitend afgestemd op het doel van waarheidsvinding en niet op externe doelen als commercieel succes of politieke invloed.
- 4.3. Een reviewer gaat bij zichzelf te rade of er sprake kan zijn van een onpartijdig oordeel over een manuscript, bijvoorbeeld als het om een concurrerende onderzoeksgroep gaat.
- 4.4. In de beoordeling van de prestaties van anderen (peer review van onderzoek en van manuscripten) laat een wetenschapsbeoefenaar zich leiden door wetenschapsinhoudelijke argumenten. Hij ziet af van een oordeel over een manuscript als er twijfel kan zijn over de onafhankelijkheid van zijn oordeel.
- 4.5. Een wetenschapsbeoefenaar is pas verdediger van een bepaald wetenschappelijk standpunt als dat standpunt voldoende wetenschappelijk is onderbouwd. Rivaliserende standpunten dienen daarnaast te worden gemeld en toegelicht.
- 4.6. Het uitsluitend voorschrijven van eigen studieboeken in het onderwijs wordt in elk geval op curriculumniveau vermeden.
- 4.7. Iedere wetenschapsbeoefenaar die verbonden is aan een universiteit publiceert een actueel en volledig overzicht van zijn relevante nevenfuncties en maakt die informatie toegankelijk via de website van de universiteit.
- 4.8. Iedere universiteit vermeldt in zijn jaarverslag, dan wel op zijn website, hoe is omgegaan met het rapporteren van nevenfuncties van zijn werknemers.

5. Onafhankelijkheid

Principe

Wetenschapsbeoefenaren verrichten hun werk in academische vrijheid en in onafhankelijkheid. Voor zover beperkingen van die vrijheid onvermijdelijk zijn worden zij zichtbaar gemaakt.

Definitie

Bij de presentatie van inzichten als juist en relevant is een wetenschapsbeoefenaar onafhankelijk als hij zich daarbij alleen laat beïnvloeden door het oordeel van anderen voor zover dat berust op wetenschappelijk gezag. Hij laat zich niet op andere gronden beïnvloeden.

Uitwerking

- 5.1. Als een wetenschapsbeoefenaar onderwijs of onderzoek in opdracht van derden verricht, wordt hij in staat gesteld om, nadat de kaders zijn vastgesteld, de opdracht onafhankelijk van de opdrachtgevers uit te voeren. De probleemstelling is wetenschappelijk interessant, niet alleen met het oog op het specifieke belang van de opdrachtgever. De gebruikte methode is wetenschappelijk verantwoord. Op de onderzoeksresultaten heeft de opdrachtgever geen invloed.
- 5.2. Opdrachten dragen aantoonbaar bij aan het wetenschappelijk onderwijs of onderzoek.
- 5.3. Altijd is duidelijk gemaakt wat de verhouding is van de uitvoerder tot de opdrachtgever, bijvoorbeeld wanneer adviseurschappen of andere verbindingen bestaan. Mogelijke schijn van belangenverstrengeling wordt altijd vermeden dan wel vermeld in publicaties.
- 5.4. Publicatie van de wetenschappelijke onderzoeksresultaten is gewaarborgd. In afspraken met een externe financier wordt altijd vastgelegd dat de wetenschapsbeoefenaar de vrijheid heeft de bevindingen binnen een nader aangeduide redelijke termijn te publiceren.
- 5.5. Externe financiers van wetenschappelijke activiteiten worden met name genoemd. Voor onderzoek betekent dat bijvoorbeeld een naamsvermelding in publicaties of congrespresentaties waarin resultaten van gesponsord onderzoek worden gepresenteerd; voor onderwijs betekent dat bijvoorbeeld vermelding bij cursusaankondiging en -materiaal.

6. Verantwoordelijkheid

Principe

Wetenschapsbeoefenaren geven zich rekenschap van hun verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke implicaties van hun wetenschappelijk werk. Zij zijn aanspreekbaar op de keuze van onderzoeksthema's en in staat deze uit te leggen.

Definitie

De wetenschapsbeoefenaar is zich ervan bewust dat hij de middelen en faciliteiten krijgt wetenschappelijk onderzoek te doen en daarin vrije keuzes te maken. Die keuzes legt hij naar beste eer en geweten uit.

Uitwerking

- 6.1. Onderzoekers zijn bereid en in staat zowel ex ante als ex post verantwoording af te leggen over de keuze van hun onderzoeksthema's. Onderzoekers rapporteren inzichtelijk en volledig over hoe zij de onderzoeksmiddelen hebben besteed en welke keuzen zij daarbij hebben gemaakt.
- 6.2. Wetenschapsbeoefenaren laten zich eerlijk en loyaal de maat nemen over de door hen geleverde kwaliteit. Zij werken mee aan in- en externe beoordelingen van hun onderzoek.